

Приложение № 1

Утверждена в составе ООП ООО

Приказ МБОУ «Гребенская СОШ»

от 25. 08.2022 г. № 192/1

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

УЧЕБНОГО ПРЕДМЕТА

«Родная литература (чеченская)»

(предметная область «Родной язык и родная литература»)

5-9 класс

ст.Гребенская 2022

НОХЧИЙН ЛИТЕРАТУРИН ДЕШАРАН ГЕРГГАРА БЕЛХАН ПРОГРАММА

НЕНАН МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА (НОХЧИЙН) (ДЕШАРАН ОРГАНИЗАЦИЙН 5-9 КЛАССАШНА)

Чулацам

«Ненан меттан (нохчийн) литературин» дешаран предметан йукъара башхалла;

«Ненан меттан (нохчийн) литературин» дешаран предмет Иаморан Иалашо;
Дешаран планехь «Ненан меттан (нохчийн) литературин» дешаран предметан меттиг;

«Ненан меттан (нохчийн) литературин» дешаран предметан чулацам;

5 класс

6 класс

7 класс

8 класс

9 класс

«Ненан меттан (нохчийн) литературин» дешаран предметан программа карайерзоран кхочушдан лору жамIаш;

Личностни жамIаш

Метапредметни жамIаш

Предметни жамIаш

Тематикин планировани

5 класс

6 класс

7 класс

8 класс

9 класс

Йуххедахкарш

Кхеторан кехат

Йукъарчу дешаран коьртачу тIегIанера ненан (нохчийн) меттан литературин Герггара белхан программа кхочушйна йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт буха тIехь долчу 2018 ш. 3 августера № 317-ФЗ йолу «Федеральни законан 11 а, 14 а статьяш йукъа хийцамаш балорх», «Россин Федерациехь дешарх лаьцна» Федеральни законаца а (31.05.2021 шарера № 286 йолу Россин Федерацин Серлонан министерствон Приказ «Йуьхьанцарчу йукъарчу дешаран Федеральни пачхьалкхан дешаран стандарт тIечIагIйарх лаьцна, регистраци йина Россин Федерацин Юстицин министерствон 05.07.2021 ш. №64100), Кхетош-кхиоран герггарчу программца (тIечIагIйна 2020 шеран июнера йукъарчу дешарехула болчу ФУМОн сацамца) а, Россин Федерациехь ненан мотт хьехаран Концепцица а (2016 ш. 9 апрелера № 637-р йолчу Россин Федерацин Правительствон сацамца тIечагIбинчу), 2019 ш. 1 октябрехь РФ Серлонан Министерствон Коллегино тIечагIйинчу Россин къаьмнийн ненан меттанаш хьехаран Концепцица а, ПКУ «Нохчийн меттан» Илманийн кхеташоно тIечIагIйинчу нохчийн мотт а, нохчийн литература а хьехаран концепцица а, 12.05.2022 шарера №3 йолу протоколца, догIуш ма-хиллара.

Карарчу документан нормативни база хилла лаьтта Россин Федерацин Конституци, Нохчийн Республикин Конституци, «Россин Федерацин къаьмнийн меттанах лаьцна» долу 1991 ш. 25 октябрера Россин Федерацин Закон, «Нохчийн Республикин пачхьалкхан меттанах лаьцна» долу 2007 ш. 25 апрелера № 16 РЗ Нохчийн Республикин Закон, ФЗ № «Россин Федерациехь дешарх лаьцна», «НР дешарх лаьцна» 2014 ш. 30 октябрера № 37-РЗ йолу Закон.

Нохчийн мотт – нохчийн къоман мотт а, Нохчийн Республикин пачхьалкхан мотт а бу, цу бахьано хьелаш кхуллу цуьнан Iалашбаран а, кхиоран эшар. 5-9 классашкахь «Ненан мотт а, ненан меттан литература а»

предметан декъахъ хьобхуш йу ненан (нохчийн) меттан литература санна, иза хьажийна йу дешархойн интеллектуале-довзаран, коммуникативе, исбаьхьаллин-эстетикин похІмаш кхио а, коьрта гІиллакхе-этикин кхетам кхолла а, личностана нохчийн къоман культура марзІан а.

«Ненан (нохчийн) меттан литературин» предмет – иза беран интеллектуале а, гІиллакхе-этикин а кхиаран тІегІа къастаден гуманитарни дешарх коьрта предмет йу. Литературин дешаро аьтто бо йешаран маьІна а девзаш, литература Іаморо шегахъ къонахчун амал кхийайой а хууш, шен дуьненхьежамна дашца а, йозанца а бух бало а хууш, адамца а, йукъараллица а ваза \ йаза хууш волу \ йолу кхетама личность кхио.

Программо чулоцу кхеторан кехат а, предмет карайерзоран кхочушдан лору жамІаш а, предметан чулацам а, программин хІора дакъа карадерзо билгалдаьхначу сахьташца йолу тематикин планировани а, урокал арахьарчу гІуллакхдаран план а.

Карара программа бух хилла лаятта авторийн дешаран программаш хІитторехъ а, «Ненан (нохчийн) меттан литературин» дешаран предмет хьобхучу ненан (нохчийн) меттан а, литературин а хьехархойн белхан программа хІотторехъ а. Авторийн а, белхан программаш хІитточара а хьехаран материал къепе йалорехъ и Іамо раж къасто а, дакъойн а, теманийн а сахьташ дІасхьадекъа а шен некъ кховдо а мега.

«НЕНАН МЕТТАН (НОХЧИЙН) ЛИТЕРАТУРИН» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЙУКЪАРА ХАРАКТЕРИСТИКА

Литература уггаре эвсаре гIирс бу шен кхачаме стаг хила (ша шен кхето, ша шен кхио), гонахьарчу хиламийн хьелашца тарвала / тарйала, иштта кхоллараллин жигараллин стимулятор а йу.

Литературин говзар – иза авторан коммуникативе-къамелан белхан сурсат ду. Цундела йешар Iамор кхочушхила деза предмета чобьхара а, метапредметан а уьйраш кхочушийн гIо ден коммуникативе-белхан бух тIехь.

Карарчу курсан концептуале башхалла хилла лаьтта йаздархочуьнца дистанционни къамел дар (тексташ йешаран гIоьнца). Литературин йешаран гурашкахь ша-къабсттана меттиг дIалоцу ша йечу (индивидуале а хуьлийла и, йа коллективана йукьахь) исбаьхьаллин говзаран интерпретаци йарехь белхан зераш гулдар хуьлийла и, ткъа и зераш кхуьу тайп-тайпанчу йешарехь, барта къамелехь (бераша башх-башха тексташ йухайуьйцуш, уьш йийцаре йеш, царна анализ йеш, церан мах хадош, йешначу текстийн хьокъехь шена хетарг тIечIагIдан бух балош; дешаран йешарехь тайп-тайпана зераш карадерзош, кхоллараллин белхаш дIабахьарца: сценаш хIитторца, драматизацин сурт хIотторца, йешначу исбаьхьаллин говзариин мотивашна тIехь шен тексташ кхолларца, иллюстрацеш йарца а.

Ненан меттан литература Iаморо дIалоцу личность кхиоран процесехь коьрта меттиг, иштта Iаморо аьтто бо цуьнгахь къонахалла, гIиллакхе амал, кхоллараллин похIма кхиорехь, нохчийн халкъан дахаран философи йовзарехь а, карайерзорехь а, иштта доккха гIо до къоначу тIабхьене къоман исторически зераш дIакховдодарехь а. Билггал йолу Iалашонаш кхочушйаран дешаран материал вовшахтоьхна гуманизман критерешца, исбаьхьаллин а, довзаран а мехаллашца, пайдаэцархьама тIекхача йиш хиларца, актуале хиларца, поликультурица, ламасталлин классика а, вайзаманан литература а цхьаьнайарца, тематикин а, жанрийн тайпа башх-башха хиларца догIуш махиллара.

«Ненан (нохчийн) меттан литературин» предмет Iаморо таронаш кхуллу дешархочун дешнийн база шорйан, церан къамелан культура, коммуникативни а, тайп-тайпана культурийн компетенцеш а кхио.

«Ненан (нохчийн) меттан литературин» курсан чулацам хьажийна бу дешархойн нохчийн литературин хьашташ кхочушдан, уьш нохчийн къоман культура тIекхиарехь а, шеца иза Iалашйарехь а ша-тайпана эстетикин гIирсаш хиларе терра.

Чулацамечу агІоно тидаме оьцу нохчийн литературин курсан чулацаман компонент тайп-тайпана хила йиш хилар, белхан программашкахь уьш кхочушйаро дагадоуьйту тайп-тайпана авторийн говзаршкахь тематика а, проблематика гергадолу къоман-шатайпана а, йукъара а хьелаш билгалдаха

5-9 классашна йолу «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предметан программа хІоттайо проблемин-тематикин, концентрически а, хронологически а принципаш цаьнайарца. ХІора классан программин чулацамна йукъайогІу даима а маьІне йолу проблемаш а, мехаллаш а билгалйоху фольклоран а, нохчийн классикин а, вайзаманан литературин а говзарш.

Исбаьхьаллин литература идейни а, гІиллакхе а, эстетически а личность кхолларан исбаьхьа гІирс бу. Бикультурни йукъараллехь нохчийн литература шен чулацамца, шен исбаьхьаллин орамашца герга йу дешархоша йуьхьанца шен къоман гІиллакхашкара а, ламасташкара а схьаоьцучу оьздангаллехула зеделлачунна. Муьлхачу а къоман тІаьхьало (культура, литература) коьрта синмехалла йу. Халкъан культурин а, ламастийн а, гІиллакхийн а буха тІехь дІахьуш долу Іамор а, кхиор а нийса некъ бу дешархошка этносан культурехула Россин йукъара а, дуьненан культура а ларийта, кхечу культурийн векалшка лараме йукъаметтигаш кхоллийта.

Дешархошна дешар Іамор коьрта долчу декъана оьрсийн маттахь дІахьучу йукъардешаран учрежденешкахь ненан мотт санна нохчийн мотт Іаморехь, нохчийн литература – иза дешаран предмет йу, нохчийн къоман исторех а, культурех а, ламастех а хаарш схьаэца а, довза а таро луш, иштта иза культурин ша-тайпана йаздархочун кхолларалла толлуш долу дакъа ду, кхечу кепара аьлча, шеца цаьаьна эстетикин гІуллакхдар а долу, йозанан къамелан гІуллакхдар ду; нохчийн литература тІехьажийна йу Іилманан агІонхъара дуьне довзарна а, иштта дешнийн кхоллараллин говзарийн мотт бовзарна а, йешаран культурин йукъара башхаллаш карайерзорна а, литературин говзарех кхетарна а, дашца шен амал билгалйаккхарна а, иза, исбаьхьаллин литературас ша-тайпанчу маттахь дуьций хайитарх кхетам кхолла а, ткъа литературин мотт йукъарчу меттан шолгІа система санна бу, цо кхуллу личностан синхаамийн дакъа, цуьнгахь ойланца хІуманан кеп хІотто а, ассоциаци йало а, логически ойла йан а, дешаран предмет хьажийна йу оцу дешаран предметехула кхочушхуьлу тІаьхьенера тІаьхьене нохчийн, оьрсийн, дуьненан культурийн оьздангаллин а, эстетикин а ламасташ дІакховдор.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТ ІАМОРАН ІАЛАШОНАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предмет Таморо кхочушийн йеза роҕера Талашонаш:

- нохчийн литературехь эстетикин аглонхъара кхеташ болу гуманистически дуьненхъежам, Россин йукъара гражданинан кхетам а, къоман синкхетам а, патриотан дог-ойла а йолуш, дукха къаьмнаш долчу Россин халкъех шен халкъ хиларх дозалла а хеташ йолу амал личностехь кхиор.

- нохчийн литература йовза лааран дог дар кхоллар, нохчийн къоман ширачу заманера схъайогӀу культура мехалла хетар кхиор, дешархо шен къоман мотт а, культура а Таморан кха тӀе ваккхар, къоман культурин тӀаьхьалонна йукъавалор.

- къоначу тӀаьхьенехь дӀайахначуй, карарчуй, йогӀур йолчуй заманийн уьйр ларйан йезаш хиларан кхетам кхиор а, нохчийн къоман культура ларйарехь жобпалле хилар кхоллар;

- дукха къаьмнаш долчу Россин пачхьалкхехь личностана кхиаме социализаци а, ша шегяхь стогалла кхиорна оьшу интеллектуале а, кхоллараллин а таронаш кхиайар.

«Ненан (нохчийн) меттан литературин» дешаран предмет тӀехъажийна роҕера хьесапаш кхочушдан:

- Россин культурин а, историн а цхъаь йолчу кхоченан, Россин Федерацин дерриге къаьмнийн культурин диалоган контекстехь а нохчийн къоман литературин тӀаьхьалонна йукъабалор;

- тӀаьхьенера тӀаьхьене историко-культурни, оьздангаллин, гӀиллакхийн мехаллаш дӀакховдоран хьокъехь ненан меттан нохчийн литературин маьӀнех кхетар;

- ненан меттан нохчийн литературин историца йолу уьйр къастор, нохчийн литературехь йолу къоман- ша-тайпана синьоьздангаллин а, материални а нохчийн къоман культурин исбаьхьаллин шорталлех сингар кхоллар;

- Россин Федерацин кхидолчу къаьмнийн литературин контекстехь нохчийн литература а кхуьу хилам санна цунах хаарш эцар; уьш вовшийн эр;

- нохчийн литературина бухе диллина культурин а, оьздангаллин а маьӀна билгалдаккхар; йешначун хьокъехь мах хадош а, шена хетарг олуш а барта а, йозанца а къамел дан хаар;

- Тер-дахарехь а, дешаран процессехь а нохчийн литературех пайдаэца хаар кхоллар;

- шен мукъачу хенахь йешарна ханна план хӀоттор, нохчийн маттахь шен хазахета йешаран говзарш мехала хетар къастор а, бух балор а;

- нохчийн литературин говзарш системехь йешарца дуьне довза а, дуьненахь ша дӀалоцу меттиг къасто а, адаман а, йукъараллин а йукъаметтигаллин гармонизаци латторан а хьашташ кхоллар;

- хаамийн хьостанашца болх бан хаар кхиор, Интернетера а, иштта кхийолчу хьостанашкара хаамашна презентаци йар а, кечйар;

ХЪЕХАРАН ПЛАНЕХЪ «НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН МЕТТИГ

«Ненан (нохчийн) меттан литературин» предметан программа хIоттийна Федеральни пачхьалкхан дешаран стандартан коьртачу йукьарчу дешаран программы буха тIехь, иза лерина йу дешаран 340 сахьтана. (5 кл. – 68 с., 6 кл. – 68 с., 7 кл. – 68 с., 8 кл. – 68 с., 9 кл. – 68 с.). Программин инвариантивни дакъош Iаморна лерина 296 сахьт ду. Белхан программа вариативни декъана программа хIоттийнчу авторша хаьржинчу говзаршна лерина йолу йешаран хенан резерв лаьтта 54 дешаран сахьтах.

«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН ПРЕДМЕТАН ЧУЛАЦАМ

Дешаран предметан чулацамо шена йукьалоцу литературин говзарийн а, церан авторийн а гайтар, иштта тематикин блокаш а: «Халкъан барта кхолларалла», «Нохчийн йаздархойн говзарш», «Кхечу къаьмнийн литература».

ТЕМАТИКИН БЛОКАШ

5 класс (68 сахьт)

Халкъан барта кхолларалла – 10 с.

Нохчийн халкъан туьйра «Кхо ваша»
«Тамашийна олхазар»
«Кхо ваша а, саьрмик»
«Добьшуш хилла кIант»
«Барзо Iахарца мохк къовсар»
Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш

Нохчийн йаздархойн говзарш – 46 с.

1) Литературин туьйранаш – 6 с.

Б. Саидов «Майра кIант Сулима» (дацдина).
М. Мусаев «ЦIен маьхьси»
С. Гацаев «Чкъоьрдиг» (дацдина).
А. Исмаилов «Бирдолаг»

2) XX бIешаран литература – 33 с.

С. Бадуев. «Зайнди».
М. Мамакаев. «Баппа»
І. Мамакаев. «Садаържаш»
М. Сулаев. «Ламанан хи
І. Гайсултанов. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» повесть
йукъара дакъа).
А. Сулейманов. Стихотворени «Борз ю угІуш»
Х. Саракаев. «Баьпкан чкъуьйриг»
Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». («Лаьттан дай» гулар йукъара).
І. Ахмадов. «Къонахалла»
Ш. Арсанукаев. «Баьпкан юьхк»
Д. Кагерманов. «ДоттагІалла»
Х. Сатуев. «Лаьмнийн къоналла»
Ж. Махмаев. «Буьйсанан гІулчаш»
В.-Хь. Амаев. «Малх чубаре хьоьжура иза»
Дикаев М. «БІаьстенан аматаш».
Берийн журнал «СтелаІад»: журналан специфика, жанраш, рубрикаш,
тексташца болх бар.

3) ХХІ бІешаран литература– 7 с.

Ш. Рашидов. «Нана-Нохчийчохь»
М. Бексултанов. «Ца кхетта хестор»
А.-Хь. Хатуев. «Нохчийн мотт».
С. Мусаев. Рассказ «Хьайбанан чам».
М. Ахмадов. «Ушурма волчохь, хьошалгІахь».

Кхечу къаьмнийн литература – 1 с.

М. Лермонтов «Кавказ» (гочйнарг Сулаев М.)

Резервера сахъташ – І2 с.

6 класс (68 сахът)

Халкъан барта кхолларалла – 7 с.

«Нарт-орстхойн паччахь Наураз»
«Ницкъ болу Солса»
«Гермачигара наьрташ»
«Наьрт-аьрстхой кхерор»

Нохчийн йаздархойн говзарш – 48 с.

І. Гайсултанов «Нийса кхиэл»
Х. Сатуев «Ломмий, цхьогаллий»
Х. Ошаев «Чайра»
І. Мамакаев. «Дагалецамаш»
Х. Сайдуллаев. «Ненан бІаьрхиш»
М. Сулаев. «КІанте»
Х. Эдилов. «Ненан безам»
А. Джунаидов «Белхи»
А. Айдамиров. «Вина мохк»
Р. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета»
Х. Саракаев. «Ирсе бІаьрхиш»
Ш. Арсанукаев. «Мохкбегор»
Ш. Окуев. «БІаьсте»
М. Кибиев. «Метган сий»
М. Дикаев «Сан бахам»
Ш. Рашидов. «Ломара це»
Э. Мамакаев. «ХІорд»
Ж. Махмаев. «Іаьржачу баьпкан юьхк»
С. Дакаев «Тамех ловзар»
М. Бексултанов. «Некьлацар»
М. Ахмадов. «Телефон».
С. Мусаев «Даймахке боьду некь»
С. Курумова «Шовданехь»

Кхечу къаьмнийн литература – 1 с.

Важа Пшавела. «Хьозалдиг»

Резервера сахьташ – 12 с.

7 класс (68 сахьт)

Халкъан барта кхолларалла – 4 с.

«Дади-юрт»

«Нохчийн шира илли»

Нохчийн йаздархойн говзарш - 50 с.

М. Мамакаев «Даймехкан косташ»

Б. Саидов. «Вина юрт», «Деган аз»

І. Мамакаев. «Берзан бекхам».

Х. Ошаев. «Иччархо Абухьяьжа Идрисов»

А. Сулейманов. «Шуьнехь дош»

І. Гайсултанов. «Болат-Гіала йожар» (дацдина).
А. Айдамиров. «МухІажарш»
Ш. Арсанукаев «Иманах дузийта дегнаш»
М. Кибиев. «Дош»;
А. Джунаидов А. «ХІобънаш»
С. Гацаев. «Дарц»
А. Кусаев. «Амалехъ диканиг»
Ш.Рашидов. «Ден весет»
М. Дикаев. «Нохчо ву со»
С. Дакаев. «Куйно хотту»
І. Шайхиев. «ЧагІо»
А. Бисултанов. «Хъайбахахъ язйина байташ»
В-Хъ. Амаев. «Генарчу денойн туьйра»
С. Курумова. «Дохк» / (дакъа).
Ш. Окуев. «Сан хъоме Нохчийчобъ»
С.-Хъ. Нунуев «Юнус»
М. Бексултанов «Генара а, гергара а денош»
М. Ахмадов «Кхаа вешех туьйра»

Кхечу къаьмнийн литература – 2 с.

А. С. Пушкин «Іаьнан Іуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг).
Альфонс Доде «ТІаьххъарлера урок»

Резервера сахъташ – 12 с.

8 класс (68 сахът)

Халкъан барта кхолларалла – 4 с.

Таймин Биболатан илли
«Эвтархойн Ахъмадах илли»

Нохчийн йаздархойн говзарш – 52с.

Бадуев С. «Олдум»
М. Мамакаев. «Лаьмнийн дийцар»
М. Сулаев. «Цавевза доттагІ»
А. Сулейманов. «Дог дохден цІе»; «Дахаран генаш»
І. Хамидов. «ДІа – коч, схъа – коч»»
Ш. Арсанукаев. «Тимуран тур»
І. Шайхиев. «Дарцан буса»
М. Ясаев. «Тянь-Шанан лаьмнашкахъ» (дакъа).
С. Яшуркаев. «МаьркІаж-бодан тІехъ кІайн хьобкх» (йацйина).
Л. Абдулаев. «Маьлхан каш»

М. Бексултанов. «Дика ду-кх хьо волуш»; «Дари»
А. Бисултанов. «ДегIаста»; «Халкъан илланчина»
С. Гацаев. «Кавказ»; «БIаьстенца къамел»
Я. Хасбулатов. «Дош» «Стаг хилла ваьллахь хьо ара»
М. Ахмадов. «Лаьтта тIехь лаьмнаш а хIиттош»
Сатуев Х. «Нашха»

Кхечу къаьмнийн литература - 3 с.

Ладо Авалиани. «Хъаькхна буц»

Резервера сахъташ – 9 с.

9 класс (68 сахът)

Халкъан барта кхолларалла – 4 с.

Турпалаллин иллеш «Теркаца хъала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан,
Адин Сурхон илли»
«Таркхойн кIентан, Жерочун кIентан, Жумин Акхтулин илли»
Туьйранаш, шира дийцарш, аларш.
Шира дийцарш «Къиза Iадат», «Шатойн Аьстамар», «Исмайлин Дуда»
Кицанаш, хIетал-металш. Назма (жанрашка хъажар)

Нохчийн йаздархойн говзарш – 53 с.

Нохчийн литературин бухбиллархой – йаздархойн кхолларалла: I. Дудаевн, М. Сальмурзаевн, I. Нажаевн, Ш. Айсхановн. Поэзига, прозига хъажар. – 2 с.

Ш. Айсханов «Мало-хало»

С. Бадуев. «Бешто»

Сийлахь Боккхачу тIамех лаьцна говзарш.

I. Мамакаев «Дерриге а тIамна», «Даймехкан тIом болчохь» очерк
«Турпалчу танкистан доьзал»

М. Мамакаев «И йоьлхуш яц»; «КIиллочунна»

М. Сулаев «ГIовтта»; «Малх тоьлур бу»

Х. Эдилов «Суьрте»; «Кавказан аьрзу»; «ТIемало – хьуна».

I. Мамакаев. «Кавказа латта»; «ЙоIе»; «Даге»; «Сай кIанте»; поэма
«Нохчийн лаьмнашкахь».

А. Айдамиров «КIант веллачу дийнахь» (дийцар).

М. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам»; «ДоIа», роман «Лаьмнаша ца
дицдо» (кортош).

I.-Хь. Хамидов. «Лийрбоцурш.

С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна»; «БIаьсте кхечи»; «ХIай, йоI,
делхьа, собарде».

Н. Музаев. «Селима дуйцу»
С. Курумова «Жарманан некъ»
М. Мусаев «Таймин Бийболат» (романан дакъош). (роман йукъара дакъа).
Р. Супаев. «Вайнехан халкъан иллеш»; «Буйса ю беттасе»
Х. Талхадов. «Шийла дарц цевзинчохъ»; «Сан ненан маттахъ ас язйо».
Ш. Окуев «Лайн тГехъ цѐн зезагаш» (роман йукъара кийсакаш).
М.-С. Гадаев «Даймехкан лѐмашка»; «ДоттагІашка»
Эльсанов И. «КІайн коч».
М. Ахмадов «Дечиган тайнигаш»
М. Бексултанов «Сан вешин тГехъийза йоІ»
Б. Гайтукаева «Зама»; «Хъан цІийнах яра-кха со, Нохчийчѐ, хъан цІийнах яра».
М. Айдамирова. «Лаъмнийн хІайкал» (кийсак). А. Ахматукаевн статья (кийсак) «Машаран хІайкалш» (романах лаьцна).

Кхечу къаъмнийн литература – 2 с.

М.Ю. Лермонтов «Валерик» (кийсак).

Резервера сахъташ – 9 с.

**«НЕНАН (НОХЧИЙН) МЕТТАН ЛИТЕРАТУРА» ДЕШАРАН
ПРЕДМЕТ КАРАЙЕРЗОРАН КХОЧУШДАН ЛОРУ ЖАМІАШ**

Кобртачу школехъ «Ненан (нохчийн) меттан литература» дешаран предмет Iамор хъажийна ду дешархой роIера личностни а, метапредметни а, предметни жамIашка кхачарна.

ЛИЧНОСТНИ ЖАМIАШ

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программин личностни жамIаш кобртачу йукъарчу дешаран тIегIанехъ кхочушхуьлу дешаран а, кхетош-кхиоран а болх дешаран организацехъ цхъаьна дIабахъарца. Болх дIабахъар кхочушдо Россин социокультурни а, синъобздангаллин а ламасталлин мехаллашца догIуш ма-хиллара. И мехаллаш йукъараллин бакъонаша къобалийна тIе а эцна, цара аьтто бо шен дубне довзар а, ша шен кхетош-кхиор а лакхадаккхарехъ.

«Ненан (нохчийн) меттан литература» предметан белхан программа карайерзоран личностни жамIаш кобртачу йукъарчу дешаран тIегIанехъ декхарийлахъ ду дешархошна, дикачу мехаллах пайда а оьцуш, куьйгалла а хилла дIахIитта, шайн гIуллакхдарехъ гулдина зераш шордан а, церан буха тIехъ кхетош-кхиоран гIуллакхдаран хъежамаш кхолла а, цу йукъахъ кху декъахъ а:

- **гражданалла кхетош-кхиоран:**

гражданинан декхарш а, цуьнан бакъонаш а кхочушйан кийча хилар, бакъонаш а, машар а, кхечу адаман законан бакъонаш ларар; доьзалан, йукъарчу кобртачу дешаран программаш кхочушйечу дешаран организацин, меттигерчу йукъараллин, хьомсарчу мехкан, пачхьалкхан дахарехъ жигара дакъалацар; цхъана а кепара эсктремизм, дискриминаци тIецалацар; адаман дахарехъ тайп-тайпана социале институташа дIалоцу меттигах кхеташ хилар; гражданинан кобртачу бакъонех, машарх, декхарх лаьцна хъежам хилар, социале нормаш а, личностни йукъаметтигаллин бакъонаш а йовзар; коррупцина дубхьало йан кийча хилар; тайп-тайпана гIуллакхдар нахаца цхъана дан хууш хилар, дешархойн шаьш дечу урхаллахъ дакъалаца кийча хилар, гуманитарни гIуллакхаллахъ (волонтералла, нахана гIо дар,) дакъа лоцуш хилар а.

- **патриотийн кхетош-кхиоран:**

дуккха а къаьмнаш долчу йукъараллехь Россин гражданин хилар дозалла хетар, ненан мотт Iамор, Россин Федерацин а, шен къоман а, Россин къаьмнийн а истори, культура йовза лууш хилар, шен Даймехкан мехаллаш доккха xIума хеташ хилар: Илманан, искусствон, спортан, технологин, тIеман а, белхан а хьуьнарш мехала хетар; Россин символаш, пачхьалкхан деза денош, исторически а, Iаламан тIаьхьалонаш, памятникаш, хьомечу пачхьалкхехь дехачу къаьмнийн ламасташ ларар. синъобздангаллин кхетош-кхиор: синмехаллаш харжа оьшучохь а, оьздангалла харжа эшар нисделлачу хьолехь а нийса харжам бар, шен леларан нийса мах хадо хаар а, нехан леларан мах хадо хаар а, харц леларшна реза цахилар; личность индивидаца а, йукъараллица а маьрша, жобпалле хилар.

- **синъобздангаллин кхетош-кхиоран:**

искусствон башх-башха тайпанаш а, шен къоман а, кхечу къаьмнийн а ламасташна, кхоллараллина а битаме хилар, искусствон синхааме тIеIаткъамах кхеташ хилар, исбаьхьа культура ладаме хетар, Даймехкан а, дуьненан искусствон мехаллех кхеташ хилар, этносийн культурин ламасташ а, халкъан кхолларалла а маьIне хетар, тайп-тайпанчу искусствошкахь шен меттиг каро хьажар а;

- **физически кхетош-кхиоран, могошаллин культура а, синхаамийн хьал а кхиоран:**

дахаран мехаллех кхетар, шен могошалла ларйар, могошалла ларйеш дахар нисдар (пайде xIума йаар, гигиена ларйар, садаIаран а, белхан а хенан раж ларйар, спорте лелаш йа физкультура йеш хилар); вуон xIуманаш лелор дитар (къаьркъа малар, наркотикаш лелор, тонка озар), иштта кхийолу дегIан а, синан а могошалла талхош йолу xIуманаш целелор. кхерамазаллин бакъонаш ларйар, иштта интернет-машанашкахь а кхерамазаллин бакъонаш ларйар, стресс хила тарлун хьелашна марзвалар, хийцалучу социале а, хаамийн а, Iаламан а хьелашна а кийча хилар, иштта цу хьокъехь шен дахаран зерех пайда

а оьцуш, кхин дIа а шен Iалашонашка дIаэхар;
шена а, кхечарна а бехк билла сиха цавалар;
шен синхаамаш шегяхь сацо хаар, кхечеран синхаамийн хьолах кхетар;
стаг гIалат волуш хуьлуш хилар хаар а, шен гIалаташ тIелаца хаар, уьш нисдан
деза хьяжа везар;

- **кьинхьегаме кхетош-кхиоран:**

хьалхахIиттийна декьарш кхочушдан Iалашонца жигара дакъалацар
(добзалехь, гIалин, кIоштан йукьардешаран дешаран организацехь),
йукьараллин а, технологически а гIуллакх а, болх а дIаболо, дIахIотто хаар,
тайп-тайпана гIуллакхаллин план хIотто а, иза кхочушйан а Iамар, тайп-
тайпана кьинхьегаман корматаллаш Iамор, корматаллин йукьараллехь
дIатарвала, ваза.

- **экологин кхетош-кхиоран:**

йукьараллин а, Iаламан а, Iилманийн а хааршна тIе а тевжаш, гонахьарчу
Iаламан хьокъехь хьалхахIуьтту хьесапаш кхочушдан, гонахьарчу Iаламан
пайдехь хин долу гIуллакхаш дIадахьа план хIоттор, экологин культурин
тIегIа лакхадаккхар, экологин кIорггера проблемаш йовзар, уьш кхочушйан
некъаш лахар, гонахьара Iалам бехдийр долу белхашна дуьхьал жигара
дакъалацар, Iаламан, технологин, йукьараллин йукьарлехь зIе латтош волу
гражданинан маъIна довзар, экологин хьежамашна лерина гIуллакхаллехь
жигара дакъалацар.

- **Iилманан мехаллех кхетам:**

вайзаманан Iилманан системехь адам а, Iалам а, йукьаралла а кхиар толлучу
хьежамашна тIе а тевжаш, адаман Iаламца а, йукьараллица а йолу зIенаш а,
дуьне довзаран гIирс санна меттан а, йешаран а культура карайерзор,
талламаш бар Iамар, талламийн зерийн ойла йар, талламаш ша а, коллективана
а йукьахь дIабахьар.

Йукьараллин а, Iаламан а хийцалучу хьелашна дешархо марзварехь
кхачойеш йолу личностни жамIаш:

Добшучара йукьараллин зераш карадерзор, шен хене хьяьжжана

йукъараллехъ леларан бакъонаш, норманаш, йукъараллин дахаран кепаш, тобанашкахъ, йукъараллашкахъ а, цу хьокъехъ доьзалехъ нийса леларан коьрта йукъараллин меттиг къасто хаар;

билгалдоцу хьелашкахъ, кхечеран зерашна, хааршна виллина хиларца доьшучаьргахъ зIе латторан хьуьнар хилар;

билгалдоцу хьелашкахъ, шен компетенци тIегIа лакхадаккхаран хьуьнар кхиор, ткъа иза кхочушдалур ду практически гIуллакхехула а, цуьнца цхьаьна кхечу адамашка а хьобжуш Iамар, церан керлачу хааршна тIекхиар;

васташ билгалдахар а, уьш вовшахъэр, керла хаарш карадерзор, цуьнца цхьаьна идейн, кхетамийн формулировка йан хаар, объектех, хиламех гипотезаш кхолла хууш хилар, шен хаарийн дефицитех кхетар, шен компетенцин тIегIа довзар, шен кхиаран план хIотто хаар;

коьртачу кхетамех, терминех, чIагIделлачу кхиаран концепци декъехъ болчу кхетамех оьшург къасто хаар;

Iаламца, йукъараллин, экономикакин йукъаметтиган анализ йар, и йукъаметтигаш къастор;

гонахьарчу Iаламан бечу тIеIаткъамна чот а йеш, Iалашонашна тIекхочуш а, декхарш кхочушдеш а, шен гIуллакхийн, белхийн мах хадо хаар;

дешархошкахъ стрессийн ситуацешкахъ боха ца боха Iамор, хуьлучу хийцамийн а, церан тIаьхьенех нийса мах хадо Iамор, стрессийн ситуацешна дуьхьало йан йезаш хилар, стрессийн ситуацин мах хадо хаар, йуьхьарлаьцна гIуллакхашна, хьелашка хьаьжжина, корректировка йан хаар, йуьхьарлаьцначу гIуллакхехъ кхиамаш ца хилахъ а, воха а ца вухуш, кийча хилар.

МЕТАПРЕДМЕТНИ ЖАМИАШ

Дешаран универсальни довзаран дараш карадерзор.

Коьрта маьIнийн дараш:

объектийн (хиламийн) билгалйолу билгалонаш Iорайахар а, къастор;

классификацин ладам боллу билгалонаш а билгалйаха, йечу анализан жамІ даран а, дустаран а. критерешна а бух бало;

хьалха хІиттийнчу декхаршка хьаьжжана, къастайечу факташкахь хила догІурш а, бІостанехь дерг а билгалдаккха, тергоне эцнарш гайтийта а, хила догІурш а, бІостанехь дерг а Јорадаккхаран критереш йало;

хьалхахІоттийнчу декхарна оьшучу хаамийн дефецитахь къастор; хиламаш а, процессаш а Јаморехь бахьанин-талламан уьйраш къастор, дедуктивни а, индуктивни а ойланехь сецначарах пайда а оьцуш жамІ дар, аналогича догІуш ойланехь сецначун жамІ дар, вовшашца уьйр йолчарах гипотезийн формулировка йар;

дешаран шардаран кхочушдан шен лаамехь некъ лахар (масех вариант вовшах йустар, уггаре гІолехь йерг харжархьама).

Бухера талламан дараш:

довзаран талламан гІирс санна хаттарех пайдаэцар; догІуш доллу хаттарш хІиттор, шен лаамехь лобхучу хаамашна жоп лахар;

шена хетачух лаьцна гипотезин формулировка йар, шен хетачун аргументаци йалор;

ша хІоттийнчу планаца талламаш бар, чолхе йоцу эксперимент дІайахьар, талламан объектан башхаллаш билгалйахар, объектийн йукъара бахьанин-талламан уьйраш къастор

Таллам барехь (экспериментехь) схьахиллачу хаамийн бакъхиларх пайдэцаран мах хадор;

дІабабьхьначу талламийн хиллачу зерийн жамІийн ша формулировка йар, хиллачу жамІийн бакъхиларан мах хадоран гІирс бевзаш хилар;

процессаш, хиламаш, церан тІабьхьалонна хила тарлучу кхиаран прогноз йар, ишттачу а, царах терачу ситуацешкахь шен хетарг къасто, керлачу хьелашкахь а, контекстехь а церан кхиаран хетарг хьалха таттар;

Информацица болх бар

хьалха хІиттийна дешаран декхарш а, тІейихкина критереш а кхочушийн хьостанашкара информаци, хаам лохуш тайп-тайпана некъех, гІирсех пайдаэца,

харжа, анализ йан, системизаци йан, башх-башха информацийн тайпанийн, гайтаран кепийн интерпретаци йан,

цхьаьна йогІу аргументаш лаха (цхьа верси, идей бакъйеш йа харцйеш), шен лаамехь информаци дІагайта йогІуш йоллу кеп харжа, чолхе йоцучу схемашца, диаграммашца, йа кхечу кепара графикаца кхочушдечу шардаран иллюстраци йан;

хьехархоша къастийнчу критерешца, йа шен лаамца формулировка йина информаци тешаме хилар къасто;

информаци эвсаре дагахь латто а, системизаци йан а.

Дешаран универсале, **коммуникативе дараш** карадерзор.

Къамел дар: хетачух кхета а, хетачун формулировка йан, Іалашоне а, къамел даран хьелашка хьаьжжана, эмоцеш гайтар, шена хетарг барта аларца а, йозанан текташкахь а дІагайта, къамел даран невербале гІирсаш бовза, социале билгалонийн маьІнех кхетар, Іотбаккхаме хьелаш кхуллу таронаш йовза, Іотбаккхамаш кІадбан, бартбан, кхечеран Іалашонех кхеташ хила, шеца къамел дечуьнца ларам хила, оздачу кепехь шена нийса цахетачун формулировка йар, къамел дечу йукъана догІуш долу хаттарш хІиттор, шен лаамехь къамел даран формат харжа, аудиторин башхалле хьаьжжана, къамелана презентаци йан, цуьнга хьаьжжана барта а, йозанан а текстийн гайтаран материал хІоттор.

Шен лаамехь гІуллакх дІадахьар: билггал йолу проблем кхочушийеш болх ша беш а, йа тобанна йукъахь беш а гІолехь долчух кхета а, пайдаэца а, хьалха хІоттийна Іалашо кхочушийарехь тобанца кхочушийн йезаш хиларан бух бало, цхьаьна дечу гІуллакхан Іалашо тІеэца, и кхочушийн дараш тобанца билгалдаха, шайна йукъахь болх дІасхьабекъа, бартбан, процесс а, жамІаш а дийцаре дан, масех адамна хетачун йукъара маьІна даккха, куьйгалла дан кийча хила, тІедилларш кхочушдан, муьтІахь хила, цхьаьна бечу белхан

ДіаІоттаран план хІотто, цу балха йукъахь хІораннан меттиг къасто, белхан Іалашонаш вовшашна йукъахь, хІораннан тароне хъаьжжана, дІасхъайекъа, тобанан декъашхошца белхан Іалашонаш йийцаре йан, шен белхан дакъа кхочушдан, ша бинчу белхан мехалла къасто, белхан йуьхьца кхочушхилла долу жамІ дуста, белхан жобпалле дакъа схъаэца, тобанна хьалха жоп дала кийча хила.

Дешаран универсале, **регулятиве дараш** карадерзор.

Ша шен къене хІоттор: дахаран а, дешаран а хьелашкахь нислун проблемаш къасто, сацам тІелоцуш тайп-тайпана некъаш билгалбаха, шардар кхочушдан шен лаамехь алгоритм харжа, дешаран шардар кхочушдан некъ харжа, ша кхийдайечу вариантшна аргументацеш йало, Іамочу объектх хийначу керлачу хаарийн хьесап а деш, кхийдайечу алгоритмана корректировка йан, харжам бан, бинчу сацамна жобпалле хила.

Ша шен терго латтор: ша шена терго латторан некъаш карадерзо, ша шена мотиваци йан, хьолана богІуш боллу мах хадо, хьал хийца план кховдо, дешаран шардар кхочушдеш, халонийн контекст лара а, халонашна сема хила, хийцалучу хьелашка хъаьжжана, шен сацамна адаптаци йан, кхочушхиллачу (кхочуш ца хиллачу) жамІийн бахъанаш кхето хаа, хиллачу зерийн мах хадо, хиллачу хьолехь пайде дерг къасто, керлачу хьелашка хъаьжжана, гІуллакхаллин йукъа коррективаш йало, гІалаташ къасто, Іалашонан а, хьолан а жамІца богІу мах хадо.

Эмоциале интеллект: шен а, кхечеран а эмоцеш къасто а, йийца а, царна урхалла дан, эмоцеш билгалйаха, эмоцеш хиларан бахъанин анализ йан, ша кхечу стеган метта хІотто, кхечун бахъанех, Іалашонах кхета, эмоцеш гайтаран некъан урхалла дан

Шех а, кхечарах а кхетар: кхечу стагах кхета, цуьнан хетачун ойла йан, гІалат вала / йала шен бакъо хила, изза бакъо кхечун йуйла хаа, ша долу хІума тергонехь латто йиш йоций хаа.

ПРЕДМЕТАН ЖАМІАШ «Ненан меттан (нохчийн) литературин дешаран предметан масале программа Іаморан предметан жамІаша къасто деза:

- 1) кхин дІа шен кхиарехь ненан меттан литература йешаран а, Іаморан а ладамаллах кхетар; хІокху дуьнен чохь ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гІирс санна систематически йешар оьшуш хиларан хьашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а агІор диалог йар.
- 2) ненан меттан литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллах цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар
- 3) культурин самоидентификаци латтор, шен къоман культурин тоьлла говзарш Іаморан буха тІехь ненан мотт Іаморан коммуникативни-эстетикин таронех кхетар;
- 4) шен хетарг аргументашца дІаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оздангаллах вуьззана/ йуьззана квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хІуманан хьесап доккхуш, къамел дан Іамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хІоттор;
- 5) тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Іамо кхиор;
- 6) Іилманан а, гІуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Іамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар;

Кхин дІа шен кхиарехь ненан меттан литература йешаран а, Іаморан а ладамаллах кхетар; хІокху дуьнен чохь ша вовзаран а, дуьнедовзаран а гІирс санна систематически йешар оьшуш хьашташ кхоллар, адаман а, йукъараллин а йукъаметтиг тайар, массо а агІор диалог йар.

ЖамІ: доьшуш верг/йерг кхета йешаран маьІналлах а, ладамаллах а, йешарна а марзло, тайп-тайпана говзарш йешаран зедалар хуьлу.

Нохчийн литература халкъан къоман-культурин коьрта мехаллех цхьа мехалла хиларх, дахар довзаран ша-тайпа некъ хиларх кхетар

ЖамI: доьшуш верг/йерг кхеташ хуьлу нохчийн литературехь къаьста нохчийн къоман менталитет, цуьнан истори, дуьненах кхетар, литературу адаман дахаран оьшу коьрта маьIнаш довзуйтий а.

Нохчийн фольклоран а, кхечу халкъийн фольклоран а, XX бIешаран нохчийн йаздархойн, XXI бIешаран йуьххьерчу йаздархойн литературин а, Россин халкъийн литературин а Iамийнчу говзарийн коьртачу проблемах кхетар, литературин вастех кхетар, эстетически хьежам кхоллар, литературин исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш бевзаш хилар, оздангаллехь ша къастор, Россин халкъан культурин говзарийн а, нохчийн халкъан культурин а, дуьненан кхечу къаьмнийн, дуьненан культурин а говзарш Iаморехь нохчийн меттан таронаш кIезиг цахиларх кхетар а.

ЖамI: адамийн йукъара проблемаш йовзарехь зедалар хуьлу доьшуш волчунна / йолчунна, нохчийн литературин меттан таронех пайдаоьцуш, и проблемаш йийца а Iема.

Литературин говзаршна анализ йан хаар, уьш муьлхачу жанрийн тайпанех йу къасто хаар, литературин говзаран теманах а, идеях а, гIиллакхе пафосах кхета а, кхолла а, турпалхойн амалш билгалйаха, цхьана йа масех говзарийн турпалш вовшашца дуьхьалхIотто, тексташна йукъара цитатех а, нохчийн меттан суртхIотторан гIирсех а пайдаоьцуш, прозийн говзарийн йа церан дакъош схьадийца хаар, ладоьгIначу а, йешначу а текстех лаьцначу хаттаршна жоп далар, тайп-тайпанчу аларийн барта монолог йан, диалог дIайахьа, нохчийн литературин шена хета мах хадор, шен хетарг аргументашца дIаала а, говзачу дашца барта а, тайп-тайпанчу жанрашкахь йозанца а, оздангаллех вуьззана/ йуьззана квалифицированни дешархо кхиор, цуьнгахь, хIуманан хьесап доккхуш, къамел дан Iамор, йешнарг йийцаре йечохь дакъалацар, шен йешаран мукъачу хенан план хIоттор;

ЖамI: доьшуш волчунна / йолчунна карадоьрзу литературин говзарийн анализ йар а, интерпретаци йар а, къамелаца и дIахIотто а, шена

хетачунна аргументаци йан а, шениг чекхдаккха хаа а, ша йеша леринчу литературин го къасто а.

Тайп-тайпана этнокультурин ламасташ гойтуьйту литературин исбаьхьаллин говзарех кхетар Iамо кхиор; литературин говзариин эпохаца йолу зIенех кхетар, цо шена чукъуьйлу оьздангаллин мехаллаш билгалйахар, нохчийн а, оьрсийн а литературин, культурин синъоьздангаллин мехаллашна тIаьхьа вазар/йазар а, Iамийнчу литературин говзаршна шениг (цкъацкъа) интерпретаци йар.

ЖамI: доьшуш верг \ йерг Iема нохчийн литературин а, нохчийн матте гочийнчу а говзарех кхета.

Тайп-тайпана литературин жанрийн говзарш барта схьаййцарх кхетар а, Iамийнчу говзариин тематикаца йоьзна сочиненеш а, изложенеш а йазйар, кхоллараллин цIеран белхаш а йаздар а, литературин а, культурин а теманашна рефераташ йазйар, говзаршкахь сюжетан элементаш, композици, исбаьхьаллин васташ кхуллуш долчу меттан гайтаран гIирсаш къастор а, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацам белларехь долчу церан маьIнех кхетар (филологин агIонхьара анализ йаран элементаш), литературин говзаран анализ йарехь литературоведчески терминологи йевзаш хилар, авторан позицех кхетар, Илманан а, гIуллакхан а, публицистикин а литературех исбаьхьаллин литературин башхаллаш къасто Iамар, йешначун критически мах хадо а, анализ а говзалла кхоллар, литературин говзарехь гайтина дахаран исбаьхьаллин дуьненах кхетар.

ЖамI: доьшуш волчо \ йолчо карадерзадо, маьIна а доккхуш, диканиг къастош, йешар, текстах кхета, кхечу тайпанийн текстех къасто Iема, интеллектуальни ойла йарца йешаран хьокъехь хиллачу дуьххьарлера синхаамашка йухахьажар.

Классийн предметийн жамIаш

5 класс:

- Россин кхидолчу къаьмнийн культурешца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн халкъан а, литературин а туьйранийн, кицанийн проблематика билгалйаккхар, говзаршкахь Даймахках а, Iаламах а лаьцна чукъуьйлу ойланехь нохчийн къоман культурин а, оздангаллин а коьртачу мехаллех кхетар.
- Россин къаьмнийн культурийн контексташкахь нохчийн фольклоран а, литературин а, культурин а хазнех йуьхьанцара сингар хилар, говзаршкахь доьзалийн мехаллашкахь къаьстачу нохчийн халкъан ламастех кхетам хилар;
- нохчийн халкъан амалх а, нохчийн меттан а, къамелан а башхаллех йуьхьанцара кхетам хилар;
- ТIехьжадечу хаттарийн буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила; хьехархочун куьйгаллица хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-культурийн комментареш а, шен тексташ а кхолла, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.
- проектни-талламан гIуллакхаллин хьокъехь йуьхьанцара сингар хила, цуьнан жамIаш и дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан хаарш хила а.

6 класс:

- Кхидолчу тайп-тайпана къаьмнийн турпалаллин эпосца йолчу диалоган контекстехь нохчийн къоман оздангаллин мах хадо таро лун нохчийн иллин (эпически эшарийн), наьрт-аьрстхойн дийцарийн, туьйранийн а, нохчийн литературин проблематика билгалйаккхар, тематикин а,

проблематикин а, вастийн а тегланехь царна йуккъехь зле таса;

- Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурин контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх, «йахь», «сий», «Даймохк безар», «бакхийнаш ларар», царах терра долу нохчийн къоман гIиллакх-оздангаллин координатех долу кхийолчу мехаллах а, нохчийн меттан а, ненан меттан къамелан хазнех йуьхьанцара кхетам хила,

- тIехьажадечу хаттарийн йа кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маъIнин анализ йан хаарш хила, хаттаршна жобпаш лучу форматехь историко-культурин коментареш а, шен тексташ а кхолла, поэтически текстан анализ йан а, турпалхочун амал къасто а, хьехархочун куьйгаллица, исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа йуьхьанцара говзалла хила, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

7 класс:

- нохчийн халкъан эшарийн (исторически, лирически) проблематика билгалйаккха, ша-тайпана башхаллах кхета, нохчийн халкъан оздангаллин мах хадорехь нохчийн литературин фольклоран сюжеташ а, мукьамаш билгалбаха,

Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурин контексташкахь нохчийн литературин

меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх а Даймохк ларбарх лаьцна йолчу говзаршкахь нохчийн патриотизман бухах а, доьналлех а, баккхийчеран проблемех а, нохчийн меттан а шатайпаналлех кхетам хила;

- кховдайечу плана буха тIехь фольклоран а, литературин а текстан маьIнин анализ йан хаарш хила, исбаьхьаллин текст йешархочунна, вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, турпалхойн васташ дустаран форматехь историко-культурин комментарий а, шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жопаш дала, хьехархочун куьйгаллица исбаьхьаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуйхьалхIитто а, шен пайдехь хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахьа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанащца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

8 класс:

- нохчийн халкъан оздангаллин мах хадо таро лун тайп-тайпана жанрийн говзарийн проблематика а, оздангаллин ша тайпа башхалла билгалйаккха, Даймехкан Iаламах а, Даймахках а лаьцначу говзаршкахь нохчийн къоман синкхетаман коьрта культурин а, оздангаллин а мехаллаш йовзар;

- Даймахках а, нохчийн доьзалх а лаьцначу говзаршкахь Россин къаьмнийн культурин контексташкахь нохчийн литературин меттиг къасто хууш хила.

- нохчийн къоман амалх кхетам хила, нохчичо къоман синкхетам ларбеш хиларх а, кхиаран мур хала хиларх а, нохчийн поэзин маттах а кхетам хила;

- фольклоран а, литературин а текстан оздангаллин анализ йан

хаарш хила, исбаъхъаллин текст йешархочунна вайзаманхочунна авторо беш кхайкхам санна лара, йаържина историко-культурин комментареш а, эпизодан анализ йаран форматехъ шен тексташ а кхолла, проблемин хаттаршна жопаш дала, исбаъхъаллин искусствон говзарш кхечу искусствон говзаршна дуьхъалхитто а, шен пайдехъ хин йолу говзарш харжа Iама.

- проектни-талламан гIуллакхалла дIадахъа хаа, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 класс:

- проблематика къасто а, нохчин къоман оздангаллин идеалех лаьцна сингар кхиорна тайп-тайпана жарнрийн а, муьрийн а говзарийн эстетически шатайпаналлех кхета, исбаъхъаллин дешан материала тIехъ нохчийн къоман синкхетаман коьртачу культурин а, оздангаллин а маьIнех кхета;

- Россин къаьмнийн культурин контекстехъ нохчийн литературин а, культурин а синьоздангаллин а, культурин-оздангаллин а мехаллех кхеташ хила;

- исбаъхъаллин говзаран кепан а, чулацаман цхъаалла ойла йеш тIеэцар, шен йешархочун ассоциацийн тIегIа дIахIоттор, исбаъхъаллин текстан эстетически анализ йан хаарш хила, исбаъхъаллин текст йаържина историко-культурин комментареш а, тайп-тайпанчу форматехъ йаран форматехъ шен тексташ а кхолла, исбаъхъаллин искусствон говзарш дуьхъалхитто а, ша а шен цIахъ йеша говзарийн гуо кхолла а, исбаъхъаллин литература йешаран перспективе йолу Iалашо къасто а;

- проектни-талламан гIуллакхалла кхочушдан, цуьнан жамIаш дIадовзийта а, тайп-тайпана информацийн хьостанашца болха бан коьрта хаарш хила а, царна презентаци йан говзалла хила а.

9 классан арахецархочунна хаа:

1. Говзаран тема а, коьрта ойла а, коьрта Юттабаккхам а къасто (5-6 классаш);
2. Сюжет йухайийца, фабула йаккха, йухайийцаран тайп-тайпана гIирсех пайдаэца а (5-6 классаш), композицин башхаллаш билгалйаха а(6-7 классаш);
3. Персонажаш-турпалхойн амалийн сурт хIотто, церан дустаран башхаллаш йало (5-6 классаш), персонажийн система мах хадо (6-7 классаш);
4. Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу коьрта гайтаран-исбаьхьаллин гIирсаш лаха, церан исбаьхьаллин функцеш билгалйаха (6-7 классаш), йаздархочун меттан а, хотIан а башхаллаш къасто (8-9 классаш);
5. Исбаьхьаллин говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха (7-9 классаш);
6. Говзарийн оздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематикех гар кхето (8-9 классаш);
7. Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а (5-7 классаш); тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан (8-9 классаш);
8. Турпалхошца а, хиламашца а йолу авторан йукъаметтиг билгалйаккха (хIора классехь шен тIегIане хьаьжжана);
9. Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца (хIора классехь – оцу классехь Iамийнчу терминех пайдаэца хаар);
10. Исбаьхьаллин говзаре йолу шен йукъаметтиг дIахаййта; шена хетачун аргументаци йан (хIора классехь – шен тIегIане хьаьжжана);
11. ХIиттийнчу хаттаршна шуьйра барта йа йозанан жоп дала (хIора классехь - шен тIегIане хьаьжжана), дешаран дискуссеш дIахайа (7-9 классаш);

12. Сочинени, ессе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин темина леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьабжжана);

13. Исбаьхьаллин литературин говзарш исбаьхьа йеша, говзаре йолу шен йукьаметтиг а дIа а гойтуш (5-9 классаш);

14. Дешаран хаамийн хьабрмехь оьшург лаха хаа (7-8 классаш) энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан (8-9 классаш), библиотекин каталогех, библиографически гойтургах, Интернет лахаран системех пайдаэца (хIора классехь – шен тIегIане хьабжжана).

ТЕМАТИКИН ПЛАНИРОВАНИ

5 класс (68 с.)

Тема а, чулацам а	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу тайпанан башхалла
<i>Халкъан барта кхолларалла –10 с.</i>	
<p>Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша» «Тамашийна олхазар». «Кхо ваша а, саьрмик». «Добьшуш хилла кIант. «Барзо Iахарца мохк кьовсар». Малые жанры фольклора: пословицы, загадки. Фольклоран кегий жанраш: кицанаш, хIетал-металш. Нохчийн халкъан туйранаш. Туйранаш кхаа тобане декъар: Iер- дахаран, тамашийна, дийнатех лаьцна туйранаш. Нохчийн халкъан туйра «Кхо ваша». Тамашийнчу туйранийн</p>	<p>Iаматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан. Кицанаш исбаьхьа деша. Аналитически къамелехь дакъалацар. Тайп-тайпана къабмнийн кицанаш а, хIетал-металш а дуьхь-дуьхьалхIитторан анализ дIайахьар. Туйранаш исбаьхьа деша, цу хьокъехь, ролешка доькъуш а, царах кхета а. йухайийцаран тайп-тайпана кепаш карайерзо. Дашца болх бан а, цу хьокъехь, историкин-культурин коментари хIотто а. ЦхьабнайогIучу тайп-тайпана къабмнийн туйранийн, фольклоран, литературин туйранийн персонажийн васташ а, тематика а дуьхь-дуьхьалхIотто.</p>

элементаш. Йер-дахаран темица догӀу туйра «Тамашена олхазар». Туйранан йукъараллин мукъамаш. Миска нах а, элан тайпанан нах а дуйхь-дуйхьалхиттор. «Борз а Тахар а» - дийнатех лаьцна туйра. ХӀокху тайпана туйранашкахь персонажаш йукъахь цейаххана персонаж цхьогал хуьлу. Цхьогал нохчийн туйранашкахь шина агӀор гойту. Цхьадолчу туйранашкахь иза мекара, хӀиллане экха, аьшпанча, хьесталург санна гахь а, ткъа кхечу туйранашкахь - иза хьекъале, хӀуманна кархдолуш тӀах-аьлла дийнат ду. Ча а, Борз а, мелхо, - сонта, Ювдал, кӀиллу ду. Дукхахьолахь, уьш цхьам-цхьамма Йехийна, кхерийна уьдуш йа дойбуш нисло. Лом а, ЦӀоькьалом а туйранашкахь уггаре нуьцкъала дийнаташ санна гойту, церан вастехь къаьста къиза Тазапхо. Цара олалла до массо а дийнаташна тӀехь. Дийнатех лаьцначу туйранашкахь аллеори йалорца гойту адамийн кхачамбацарш. Цу меттигашкахь дийнатийн леларех пайдаоьцу адамийн амалшкахь долу анташ, сиркхонаш Юрайохуш. Иштта йолчу говзаршкахь коьрта долчу декъана, юмор, ирони хуьлу. Литературин теори: фольклор, фантастикин элементаш, туйранин поэтика (терминаш ца йалош), туйра жанр санна, туйранин тайпанаш, туйранин композици, дустарш, йухааларш, дадолор, чаккхе, туйранин кульминаци, гипербола, эпитет, туйранин вариантала.

*Нохчийн йаздархойн говзарш – 46 с.
Литературин туйранаш – 6 ч.*

Саидов Б. «Майра кӀант Сулима» (дацдина).

. Таматан декъана лерина теоретикин статьян информаци йеша, кхета, йийцаре йан

<p>Хъанал къинхъегам а, дикалла а, адамийн дахарехъ оцу кхетамийн маъІна, хъолахойн саъхъаралла а, мекаралла а йемалйар. Туъйранехъ йолчу догдикалла а, къинхетам а, оъздангалла а хастор.</p> <p>Мусаев М.«ЦІен маъхъси» Хъекъал мекараллел а, сонталлел а лакхара хилар тІечІагІдар. Нахана даъккхинчу оърна чу ша вужу. Цунах терра долчу оърсийн туъйранца уъйр. Туъйранехъ йолу юмор.</p> <p>.</p> <p>Гацаев С. «Чкъоърдиг» (дацдина). Халкъан васта буха тІехъ кхоъллина туъйра. Чкъоърдигаца жоъра-бабин къийсам -дахар дуъхъа къийсам. Жоъра-бабин тІехъ баъккхина толам а, шена тІехъ баъккхинарг а.</p> <p>Исмаилов А. «Бирдолаг». Туъйранан философин маъІна. Туъйранехъ цакхооран а, тешаме хиларан а тема. Туъйранан цхъайолчу персонажийн шех бІобулуш хиларан амал йемалйар. Сен ницкъ, майралла, догдикалла, оъздангалла, цхъогаллан хІилла, бирдолагийн шалхалла. Дикано вуо эшор.</p> <p>.</p> <p><i>Литературин теори: Литературин туъйра. Халкъан туъйранах литературин туъйра къастар, фантастикин элементаш, гипербола, эпитет, туъйранийн варианталла, диалог, монолог, туъйранашкахъ йолу оъздангаллин кепаш</i></p>	<p>Литературин туъйранийн текст исбаъхъа йеша а, цунах дика кхета а.</p> <p>Дийцаран фантастикин дІахІоттам кхуллу исбаъхъаллин гІирсаш билгалбаха.</p> <p>Фольклоран говзаршна туъйра а, дийцар а мел герга ду къастор.</p> <p>Дашца болх бан.</p> <p>Барта йа йозанца хаттаршна жопаш дала (цитированех пайда а оъцуш).</p> <p>Текстан анализ йеш коллективан диалогехъ дакъалаца.</p> <p>Тайп-тайпана йухайийцаран кепаш карайерзо.</p> <p>Тематикица герга йолу говзарш дуъхъ-дуъхъалхІитто.</p> <p>Іаматан гайтаран материалца болх бан.</p> <p>Сочинени йазйан кечвала / кечйала.</p>
<p><i>XX бІешаран литература – 33 с.</i></p>	

Бадиев С. «Зайнди» (дийцар).
 Дийцарехь болу ыздангаллин кхетамаш, дийцаран сюжет а, вастийн система а.
 Мамакаев М. «Баппа» (дийцар).
Литературин теори: дийцаран жанр, сюжет, васт.
 Лаха-Невре I. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурси йар.
 Мамакаев I. «Садаьржаш» (стихотворени).
 Сахилар гайтарехь йаздархочун говзалла.

Сулаев М. «Ламанан хи» / « (стихотворени).
 Йаздархочун биографи. Жимачу а, боккхачу а Даймахке безам кхиор.
 Гайсултанов I. «Кегий йийсарш» («Александр Чеченский» цIе йолчу повеста йукъара кийсак).
 Теман шерийн трагеди. Нохчийн къоман исторически дIадахнарг
 Сулейманов А. «Борз ю угIуш» / (стихотворени).

Олхазаран-КIотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурси йар.
 Шегахь нехан гIуллакхе хьажаран гIиллакх а, догдикалла кхиор.
 Саракаев Х. «Баьпкан чкъуьйриг» / (дийцар).
 Ялтин тIалам бан безаран ойла тIечIагIйар.
 Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». «Лаьттан дай» цIе йолчу гулар йукъара)
 Даймахке а, Iаламе а безам кхиор.
 Поэтан исбаьхьаллин говзалла.
Литературин теори: пейзаж, эпитет, аллитераци (гайтар кхиор).
 Ахмадов I. «Къонахалла» / (дийцар).
 Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам.

Поэтийн а, йаздархойн а биографин факташ йовзийтар.
 Байтийн а, прозин а текстах шовкъе вола/йола а, исбаьхьа йеша а.
 Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта.
 Говзаран тема, проблематика, идейн-исбаьхьаллин чулацам билгалбаккха.
 Iаматан декъана лерина теоретикин статьян информаци йеша, кхета, йийцаре йан.
 Дашца болх бан. Барта йа йозанца хаттаршна жобпаш дала (цитированех пайда а ыцуш.)
 Текстан анализ йеш коллективан диалогехь дакъалаца.
 Тайп-тайпана йухайийцаран кепаш карайерзо.
 Тематикаца герга йолу говзарш дуьхь-дуьхьалхIитто.
 Дашца болх бан, исбаьхьаллин гайтаран гIирсаш гучабаха.
 Текстехь коьрта дешнаш а, церан символически а, хIуманийн йукъара уьйраш а гучайаха.
 Iаматан гайтаран материалца болх бан.
 Прозин текстийн йоцца йухадийцар хIоттор.
 Дийцаран коьртачу турпалхочун вастан амалш билгалйаха.
 Байтийн тематически цхьаалла къастор.
 Лирически говзаршкахь исбаьхьаллин гайтаран гIирсаш гучабахар (эпитет, синедерзор, дустар).
 Стихотворенин йуьхьанцара анализан йозанан белхаш кхочушбан.
 Стихотворенеш дагахь Iамо.
 Эпически говзар йухайийца (йоцца, ма-йарра, харжа а хоржуш). План хIотто. Сюжет а, тематикин шатайпаналла билгалйаккхар.
 Говзаран тема а, коьрта ойла а, коьрта конфликт а билгалйаккхар.

Арсанукаев Ш. «Баьпкан юьхк» / «
(стихотворени).

Вовшашца кьинхетаме хиларе
кхайкхам, Иламо лучунна а, адаман
кьинхьегамна а тИлам бар,

Кагерманов Д. «ДоттагИалла» /
(дийцар).

Бераллехь дуьйна кхетош-кхиор
оьшуш хилар.

Сатуев Хь. «Лаьмнийн кьоналла»
(стихотворени). Илам поэтан
кхетамехь а, исбаьхьаллин гайтарехь
а.

Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш» /
(дийцар).

Беран синдуьне. Кхиазхочун
кхиарехь драматически момент а,
мах боцу зедалар а.

Амаев В.-Хь. «Малх чубаре
хьобжура иза» (дийцар).

Диц ца лун шераш. Махкахдахаран
сингаттаме суьрташ. Беран
чохьарчу дуьненан гайтаран
говзалла.

Дикаев М. «Блаьстенан аматаш
(стихотворени).

Иаламан хазалла. Исбаьхьалла.
Эстетика а, этика а (Илам а,
кьинхьегам а хастор).

*Литературин теори: дустар,
эпитеташ, метафораш, пейзаж.*

Ахмадов М. «Ушурма волчохь,
хьошалгIахь» (дийцар).

Шайх Мансуран йуьхьшано
нохчийн исторехь дIалоцу меттиг
Турпалхочун синьобздангаллин
амат. Кьинхетаман а, доглазаран а
тема тIамна а, машарна а
дуьхьалхIоттор.

Берий оьмарехула историн хиламаш
йухаметтахIоттор.

Говзаран самукъане дIадолор.

XXI бIешаран литература – 7 с.

<p>Рашидов Ш. Стихотворени «Нана-Нохчийчоь»</p> <p>Пом дIабаьллачул тIаьхьа Нохчийчоь меттахIоттор. ГIаланаш, йарташ йухаметтахIоттор. Республикин бахархойн сирла йахьаш. Текхуьу чкъор шен къоман синмехаллашна марздар. Стихотворенин ритм синъайъаме хьал гайтаран гIирс санна.</p> <p>Бексултанов М. «Цакхетта хестор» (дийцар).</p> <p>Иаламан дуьне тIалам беш йукъаметтиг латторан хьашт.</p> <p>Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт»/ (стихотворени).</p> <p>Адаман дахарехь ненан меттан дешан, ненан меттан къамелан хазалла. Хандешан кепийн шорталла.</p> <p>Ритмикин а, рифмин а башхалла.</p> <p><i>Литератури теори: ритм, рифма.</i></p> <p>Мусаев С.М. «Хьайбанан чам»/ (дийцар).</p> <p>Депортацехь нохчийн добзалан халачу дахарх лаьцна дийцар. Бер доккха хилар.</p> <p>Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар.</p>	<p>Поэтийн а, йаздархойн а биографин факташ йовзийтар.</p> <p>Байтийн а, прозин а текстах шовкъе вола/йола а, исбаьхьа йеша а.</p> <p>Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта.</p> <p>Говзаран тема, проблематика, идейн-исбаьхьаллин чулацам билгалбаккха.</p> <p>Иаматан декъана лерина теоретикин статьян информаци йеша, кхета, йийцаре йан.</p> <p>Дашца болх бан. Барта йа йозанца хаттаршна жобпаш дала (цитированех пайда а оьцуш.)</p> <p>Текстан анализ йеш коллективан диалогехь дакъалаца.</p> <p>Тайп-тайпана йухайийцаран кепаш карайерзо.</p> <p>Тематически герга йолу говзарш хIитто.</p> <p>Дашца болх бан, исбаьхьаллин гайтаран гIирсаш гучабаха.</p> <p>Текстехь коьрта дешнаш а, церан символически а, хIуманийн йукъара уьйраш а гучайаха.</p> <p>Иаматан гайтаран материалца болх бан.</p> <p>Прозин текстийн йоцца йухадийцар хIоттор.</p> <p>Дийцаран коьртачу турпалхочун вастан амалш билгалйаха.</p> <p>Байтийн тематически цхьаалла къастор.</p> <p>Лирически говзаршкахь исбаьхьаллин гайтаран гIирсаш гучабахар (эпитет, синедерзор, дустар).</p> <p>Стихотворенин йуьхьанцара анализан йозанан белхаш кхочушбан.</p> <p>Стихотворенеш дагахь Iамо.</p> <p>Эпически говзар йухайийца (йоцца, ма-йарра, харжа а хоржуш). План хIотто. Сюжет а, тематикин шатайпаналла билгалйаккхар.</p> <p>Говзаран тема а, коьрта оила а, коьрта конфликт а билгалйаккхар.</p>
<p><i>Кхечу къаьмнийн литература – I с.</i></p>	
<p>Лермонтов М. «Кавказ» (гочйинарг Сулаев М.).</p> <p>Кавказан исбаьхьалла, хIокху махке болу безам хастор, культуреш йукъара диалог.</p>	<p>Тема къастор.</p> <p>Лирически говзаршкахь исбаьхьаллин гайтаран гIирсаш гучабахар (эпитет, синедерзор, дустар).</p> <p>Стихотворенин йуьхьанцара анализан йозанан белхаш кхочушбан.</p> <p>Стихотворенеш дагахь Iамо.</p>

6 класс (68 с.)

<p>Тема а, чулацам а</p>	<p>Дешархойн г1уллакхаллин коьртачу кепийн башхалла.</p>
<p><i>Халкъан барта кхолларалла – 7 ч.</i></p>	
<p>«Нарт-орстхойн паччахь Наураз» / «Ницкъ болу Солса» «Гермачигара наьрташ» «Наьрт-аьрстхой кхерор» Исторехь баьхначу наха лелийнчу г1уллакхех, историн хиламех лаьцна дийцарш. Турпала меттигех лаьцна дийцарш (йурт, лам, дукъ). Наьрт-аьрстхойх лаьцна дийцарш. Халкъо наьрт-аьрстхойшца латтийна кьийсам. Латта къуьйсусхь кьоман векалша наьрт-аьрстхойшца латтийна психологически а, хьекъале а кьийсам.</p> <p><i>Литературин теори:</i> наьртийн эпос, гипербола, дустар, синедерзор, йухааларш.</p>	<p>Аматан декъана лерина теоретикин статьян информаци йеша, кхета, йийцаре йан; Фольклоран текстийн фрагменташ исбаьхьа йеша, цу хьокъехь, ролешка йокъуш а, царех кхета а Дашца болх бан а, историкин-культурин коментари х1отто а. Наьртийн эпосан говзариин эпизодаш йухайийцаран тайп-гайпана кепаш карайерзо. Чулацаман хаттаршна жобпаш дала. Говзаран тема, идей билгалйаккха Нохчийн эпосан турпалхойн, Россин къаьмнийн эпосийн турпалхошца дустаран анализ д1айахьар, иштта тематикица герга йолчу стихотворенийн а. говзариин турпалш вовшашца.</p>
<p><i>Нохчийн йаздархойн говзарш – 48 с.</i></p>	
<p>Гайсултанов I. «Нийса кхиэл», «Барзо амалш ца хуьйцу» (басня). Йукъараллин проблематика. Бакъдерг – лекха ду харцдолчул. Догц1еначу белхахочун хьекъал а, кхетам а. Сатуев Хь. «Ломмий, цхьогаллий» / (басня). Баснийн дидактикин хьажам. Баснешкахь адаман синсакхталлаш Юрайахар. I. Гайсултановн, Х. Сатуевн, И. Крыловн. баснийн цхьатералла а, белла а. Баснийн сюжет. Мораль. Аллегория.</p>	<p>Йаздархочун а биографин факташ йовзийтар. Сюжет, проблематика, тематика, меттан гайтаран г1ирс билгалйоккхуш йеша а, анализ йан а. Аматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан. Текстан фрагменташ исбаьхьа йеша, цу хьокъехь, ролешца а, дагахь а, иракарах1оьттина текстах кхета а. Дашца болх бан а, историкин-культурин коментари х1отто а. Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта. Говзаран тема, проблематика, идейн-исбаьхьаллин чулацам билгалбаккха.</p>

Литературин теори: баснин жанр, аллеори, мораль. Баснин персонажаш.

Ошаев Х. «Чайра» (дийцар).

Шен Даймахках, ден кхерчак къастийнчу турпалхочун безам.

Литературин теори: литературин турпалхо.

Мамакаев I. «Дагалецамаш»

Поэтан Iаламе болу безам. ЙогIур йолчу хазачу заманах лаьцна ойланаш, синхаамаш.

Литературин теори: поэмин жанр, автобиографин говзар.

Сайдуллаев Х. «Ненан бIаьрхиш» / (поэма).

Даймохк ларбар – стеган деза декхар.

Сийн а, оьшучун а проблема йеллар. КIентан а, ненан а доьналла.

Сулаев М.«КIанте» (стихотворени).

Кьоман Iадаташна тешаме хила.

Сий, собар, дош лардар кхиор.

Эдилов Х. «Ненан безам»

(стихотворени).

Дахаре, Iаламе, нене болу поэтан безам.

Джунаидов А. «Белхи». (дийцар).

Дийцарехь йаздина гойту цIа деш а, йалта гулдеш а иштта кхин дIа долчу гIуллакхашкахь белхи баран ламастан маьIна.

Кьинхьегаман а, вовшийн гIо даран а тема. Оьздангаллин категореш: догдикалла, кьинхетам. Таьхьенийн уьйр.

Литературин теори: Турпалхойн къамел даран башхалла. Сюжет (йуьхьанцара гайтар).

Тайп-тайпана йухаййцаран кепаш карайерзо.

Сочинени йазйаран кечам бар.

Исбаьхьаллин говзаран анализ йан. Фольклоран а, нохчийн а, оьрсийн а, кхечу пачхьалкхан къаьмнийн а литературийн тематически гергара говзарш хIиттор.

Литературин говзаран цIеран маьIна билгалдаккхар.

Беламе эффект кхуллу дакъош къасто.

Iаматан гайтаран материалца болх бан.

Дийцаран план хIотто.

Говзаран турпалхойн амал гайта (портрет, лелар, амалан башхаллаш и.кх.дI. а).

Йешначу говзарх лаьцна хетарг йазйар.

Поэтически исбаьхьаллин тексташ дубьхь-дубьхьалхIитто, цу хьокьехь кхечу искусствон говзаршца цхьаьна а.

Стихотворени дагахь Iамо.

Стихотворенин йуьхьанцара анализан йозанан белхаш кхочушбан.

Дошамашца болх бан хаа, ширделлачу дешнийн а, аларийн а маьIна билгалдаккха.

Авторан персонажашца йолу йукьаметтиг гучайоккху дакъойн анализ йан.

Дийцаран шовкье дIахIоттам кхуллу исбаьхьаллин гIирсаш билгалбаха.

Говзаран турпалхошца йолу шен йукьаметтиг аргументаш йалош йийцар.

Говзариин коьрта турпалхой амал къастор.

Говзаршкахь пейзажан сурт хIотторан маьIна билгалдаккхар.

Теманех цхьанна сочинени йазйан йа проблемех лаьцна йозанан жоп дала.

Пейзажан суьртийн адаман синан хьолаца а, дог-ойланца йолу йукьаметтиг билгалйаккха.

Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу исбаьхьа гайтаран коьрта гIирсаш каро, исбаьхьа функцеш билгалйаха.

Коллективан дешаран проект кхочушйарехь дакъалаца.

Айдамиров А. «Вина мохк»
Меската Айдамиров Абузаран
цИийнан музей чу виртуальни
экскурси йар.

Шен Даймахках воккхаверан
синхаам кхиор.

Даймохк дарба хиларх тешар а, ирс
а, Даймохк а цхъаьнадозуш ду.

*Литературин теори.: эпитет,
метафора, инверси.*

Ахматова Р. «Ма хала ду цунах
кхета» (стихотворени).

Таламах самукъадалар.

Шен дай баьхначу латтах
воккхаверан синхаам кхиор.

Саракаев Хь. «Ирсе бляьрхиш»
(дийцар).

Ненан безаман ницкъ сийлахь хилар
тЧечIагIдар. Доззалехь йолу
йукъаметтигаш.

Арсанукаев Ш. «Мохкбегор»
«(стихотворени).

Шен махкахь бохам хиллачарна
лирически турпалхо гЮьнна ван
кийча хилар.

Окуев Ш. «Бляьсте» (стихотворени).
Даймежкан суьрташ. Даймахкаца
боьзна поэтан синхаамаш.

*Литературин теори.: синедерзор,
инверси.*

Кибиев М. «Метган сий»
(стихотворени).

Ненан метган маьIна. Метган ницкъ
а, сий а. Ненан маттах воккхавер
кхиор.

Дикаев М. «Сан бахам».
(стихотворени).

Дахаран маџнех а, оздангаллин
мехаллех а, џуьхьшен
синьоздангаллин дахоттамехь
позин а, лиро-эпически эшарийн
иллин а маџнех а џолу поэтан
ойланаш.

*Литературин теори: : метафора,
исбаьхьа гайтаран гирсаи.*

Рашидов Ш. «Ломара це»
(стихотворени)
Дайн доттагаллина а, ламасташна а
тешаме хилар. Харжам баран бакьо.

Мамакаев Э. «Хорд»
(стихотворени).
Стихотворенин философин маџна.
Дахаран маџнех лаьцна лирически
турпалхочун ойланаш а, синхаамаш.
А. Пушкинан а “К морю”
стихотвореница Э. Мамакаевн
стихотворени џустар.

Махмаев Ж. «Лаьржачу баьпкан
юьхк».

Дакаев С. «Тамех ловзар”
(стихотворени)
Берийн ловзаран кепехь а тџом
цабезар. Машаре кхайкхар.

Бексултанов М. «Некьлацар» /
(дийцар).
Текхууьчу чкьуро ламасташ
датасар. Баккхийчеран а,
къоначеран синьэкамалла. Кьоман
ламасташ лардарх а, лелорх а лаьцна
къамел.

Ахмадов М. «Телефон» (дийцар).
Жимачу турпалхочун дахар а, дуьне
а, доттагичун гџо дан кийча хилар.
Берийн а, баккхийчеран а
џукьаметтигаллин проблема.

<p>Мусаев С. «Даймахке боьду некъ». (дийцар). Даймехкан тема. Сахьийзар. Генарчу махкахь а шен орамаш бицбала йиш цахилар. Нехан мохк берийн бӀаьргашца. Деден а, ден а дийцарийн гӀоьнца ширачу замане экскурс йар, тӀекхуьчу чкъуран бакхийчаьрца йолу уьйр. Адамийн йукъара а, къаьмнийн а мехаллаш. Тайп-тайпана къаьмнийн ламасташ дустар. Культурин диалог.</p> <p>Курумova С. «Шовданехь». (дийцар). Халонаш эшор. Амалан къарцайалар, доьналла кхиор. КӀентан а, жӀалин а йукъахь долу доттагӀалла, тешам.</p>	
<p><i>Кхечу къаьмнийн литература – Ис.</i></p>	
<p>Важа Пшавела. «Хьозалдиг». / (дийцар).</p>	<p>Йаздархочун а биографин факташ йовзийтар. Сюжет, проблематика, тематика, меттан гайтаран гӀирс билгалйоккхуш йеша а, анализ йан а</p> <p>Аматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан.</p> <p>Текстан фрагменташ исбаьхьа йеша, цу хьокъехь, ролешца а, дагахь а, иракарахӀоьттина текстах кхета а.</p> <p>Дашца болх бан а, историкин-культурин коментари хӀотто а.</p> <p>Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта.</p> <p>Говзаран тема, проблематика, идейн-исбаьхьаллин чулацам билгалбаккха.</p> <p>Тайп-тайпана йухайийцаран кепаш карайерзо.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ йан. Фольклоран а, нохчийн а, оьрсийн а, кхечу пачхьалкхан къаьмнийн а литературийн тематически гергара говзарш хӀиттор.</p> <p>Литературин говзаран цӀеран маьӀна билгалдаккхар.</p> <p>Аматан гайтаран материалца болх бан.</p>

	<p>Дийцаран план хЮтто. Говзаран турпалхойн амал гайта (портрет, лелар, амалан башхаллаш и.кх.дI. а). Йешначу говзарх лаьцна хетарг йазйар. Дошамашца болх бан хаа, ширделлачу дешнийн а, аларийн а маьIна билгалдаккха. Авторан персонажашца йолу йукьаметтиг гучайоккху дакъойн анализ йан. Дийцаран шовкъе дIахЮттам кхуллу исбаьхьаллин гIирсаш билгалбаха. Говзаран турпалхошца йолу шен йукьаметтиг аргументаш йалош йийцар. Говзарийн коьрта турпалхой амал къастор. Говзаршкахь пейзажан сурт хЮтторан маьIна билгалдаккхар. Пейзажан суьртийн адаман синан хьолаца а, дог-ойланца йолу йукьаметтиг билгалйаккха. Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу исбаьхьа гайтаран коьрта гIирсаш каро, исбаьхьа функцеш билгалйаха.</p>
<p><i>Резервера сахьташ - 12</i></p>	

7 класс (68 с.)

<p>Тема а, чулацам а</p>	<p>Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла.</p>
<p><i>Халкъан барта кхолларалла – 4 с</i></p>	
<p>«Дади-юрт» «Нохчийн шира илии» «Сай» Турпала йурт ларйарх а, халкъан бIахойх лаьцна турпалаллин илии. ГIарабевлла бевзачу илиалархоша олу илиига ладогIар. Исторически факташ йустар. Эшаран коьрта мукьам гучабаккхар. Паччахьан заманера халачу а, сингаттамечу а дахарх лаьцна лирически эшарш. <i>Литератури теори: исторически эшар, лирически эшар, синедерзор.</i></p>	<p>Iаматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан. Шовкъе кхета а, ХБКх говзарш исбаьхьа йеша а. Церан тематикин шатайпаналла билгалдаккха. Лексически а, историко-культурин а коментареш хIитто. Иллин жанран тема, идей, идейн-исбаьхьаллин чулацам, исбаьхьа а, композицин башхаллаш билгалйаха. Иллин текст йухайийца (йоцца, ма-йарра, йукь-йукьара). Барта йа йозанца хаттаршна жоп дала (цитированех пайда а оьцуш. Коллективан диалогехь дакъалаца.</p>

	<p>Сюжетан, тематикин, идейн-исбаъхьаллин чулацаман анализ йан, композицин башхаллаш билгалйаха.</p> <p>Турпалхойн амал билгалйаккха, церан васташ кхолларан гIирсаш гучабаха. Йозанца проблемин хаттарна жоп дала.</p> <p>Турпалхойн амал гайта, церан вастийн кхолларан гIирсаш гучабаха. Йозанца проблемин хаттарна жоп дала.</p> <p>Дошамашца болх бан, ширачу дешнийн а, аларийн а маъIна билгалдаккха</p> <p>Коллективан дешаран проект кхочушйарехь дакъалаца.</p>
<p><i>Нохчийн йаздархойн говзарш – 50 ч.</i></p>	
<p>Мамакаев «Даймехкан косташ» (стихотворени). Текхуьучу тIаьхьенна весет. ТIехьа-Мартана М. Мамакаевн цIийнан музей чу виртуальни экскурси йар.</p> <p>Саидов Б. «Вина юрт» «Деган аз» / (стихотворени). Б. Саидовн поэзехь граждански мукъамаш. Даймахкана сатийсаран мукъамаш дIакховдор.</p> <p>Мамакаев I. «Берзан бекхам» / (стихотворени). Нана-берзан сахьийзар а, адамийн къизаллина бекхам бар а.</p> <p>Ошаев Х. «Иччархо Абухьаьжа Идрисов» / (очерк). Сийлахь Даймехкан тIеман турпалхочун дагалецамаш а, бIаьхаллин хьуьнарш а.</p> <p>Сулейманов А.. «Шуьнехь дош» / (стихотворени). Стихотворенехь ойла айъаран мукъамаш. Нехан дуьхьа шен са дIадала кийча волчу лирически турпалхочун васт. Стихотворенин аллегорически маъIна.</p>	<p>Iаматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан.</p> <p>Дашца болх бан а, историкин-культурин коментари хIотто а.</p> <p>Чулацаман хаттаршна жоп дала.</p> <p>Сюжет, проблематика, тематика, меттан гайтаран гIирс билгалйоккхуш йеша а, анализ йан а.</p> <p>Йаздархочун биографин факташ йовзийтар.</p> <p>Текстан фрагменташ исбаьхьа йеша, цу хьокъехь, ролешца а, дагахь а иракарахIоьттина текстах кхета а.</p> <p>Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта.</p> <p>Говзаран тема, проблематика, идейн-исбаьхьаллин чулацаман билгалбаккха.</p> <p>Тайп-тайпана йухаййцаран кепаш карайерзо.</p> <p>Сочинени йазйаран кечам бар.</p> <p>Исбаьхьаллин говзаран анализ йан. Фольклоран а, нохчийн а, оьрсийн а, кхечу пачхьалкхан къаьмнийн а литературийн тематически гергара говзарш хIиттор.</p> <p>Литературин говзаран цIеран маъIна билгалдаккхар.</p> <p>Беламе эффект кхуллу дакъош къасто.</p> <p>Iаматан гайтаран материалца болх бан.</p> <p>Дийцаран план хIотто.</p> <p>Говзаран турпалхойн амал гайта (портрет, лелар, амалан башхаллаш и.кх.дI. а).</p> <p>Йешначу говзарх лаьцна хетарг йазйар.</p>

Литературин теори: тропаш,
олицетворени, аллегири, метафора.

Гайсултанов У. «Болат-гГала йожар» /
(дацдина).

Ширачу заманахь ламанхойн луьрачу
дахар гайтар. Зуламхошца а,
мохкДалецархошца а халкъо
латтийна кыйсам. Историн уьйр.
Литературин теори: историн повестан
жанр.

Айдамиров А. «МухАжарш» («Йеха
буьйсанащ» романа йукъара кийсак).
«МухАжарш» кийсакан йешар а,
иййцаре йар а.

Нохчийн литературехь Даймехкан
тема. Даймохк дарбане хиларан
тешам. Паччахьан Тедалан мекаралла,
Техийнчу мухАжаршкахь болу
къаьхьа бала. Меската А. Айдамировн
цИийнан музей чу виртуальни
экскурси йар.

*Теория литературы: литературин
турпалхо а, символ а.*

Арсанукаев Ш. «Иманах дузийта
дегнаш».

Дог цАндаран некъа воккху/йоккху
доАнан синан ницкъ. Тамо беринчу
махке сатийсар гайтар.

Кибиев М. «Дош» (стихотворени);
«Зов» (басня).

Дашана гимн. Дешан маьІна: дашца
сийсазвало/сийсазйало, дашца
вазвало/йазйало

Баснин мораль. ХИллано эшийна
моттаргІа.

Нунуев С.-Хь. «Юнус» (дийцар).

Къинхетам, де доьхначунна гІо дар,
дикалла.

Джунаидов А. «ХІоьнаш»./ (дийцар).

Поэтически исбаьхьаллин тексташ дуьхь-
дуьхьалхІитто, цу хьокъехь, кхечу искусствон
говзаршца цхьаьна а.

Стихотворени дагахь Іамо.

Стихотворенин йуьхьанцара анализан йозанан
белхаш кхочушбан. Дошамашца болх бан хаа,
ширделлачу дешнийн а, аларийн а маьІна
билгалдаккха.

Авторан персонажашца йолу йукъаметтиг
гучайоккху дакъойн анализ йан.

Дийцаран шовкъе дІахІоттам кхуллу
исбаьхьаллин гІирсаш билгалбаха.

Говзаран турпалхошца йолу шен йукъаметтиг
аргументаш йалош йийцар.

Говзарийн коьрта турпалхой амал къастор.

Говзаршкахь пейзажан сурт хІотторан маьІна
билгалдаккхар.

Теманех цхьанна сочинени йазйан йа
проблемех лаьцна йозанан жоп дала.

Пейзажан суьртийн адаман синан хьолаца а,
дог-ойланца йолу йукъаметтиг билгалйаккха.

Турпалхойн амал йустар, персонажийн
системин мах хадо.

Йаздархочун кхоллараллин амалца богІу
исбаьхьа гайтаран коьрта гІирсаш каро,
исбаьхьа функцеш билгалйаха.

Коллективан дешаран проект кхочушйарехь
дакъалаца.

Нохчийн эвланан Гер-дахар гайтар.
Къинхъегаман тема. Нохчийчоь а,
бакхийчу нехан изсехь а Кавказан
Теман лараш. Бакхийчу нехан а,
Текхуьучу Таьхьенан а уьйр.
Литературин теори: *Символ.*
Композици.

С. Гацаев. «Дарц»/ (стихотворени).
Поэтан поэзехь адам а, Иалам а. Дарц
хьобкхучу йукъана йобан
символически васт. А.С. Пушкинан а
поэзера дарцаца С. Гацаевн дорцан
васт дустар.
Литературин теори: *эпически и*
лирически.

Кусаев I. «Амалехь диканиг» /
(стихотворени).
Къоман этнографин ламасташ. Беран
дика амал кхиорехь ден-ненан меттиг.

Рашидов Ш. «Ден весет» (поэма).
Исбаьхьа кхобллинарг а,
биографически мукъамаш
а.Текхуьучу чкъурехь хила йеза
оьздангаллин мехаллаш. Халкъана а,
Даймахкана а хьалха долу декъар.
Литературин теори: *автобиографин*
поэма.

М. Дикаев. «Нохчо ву со»
(стихотворени).
Кхечу къоман векалшца машарехь,
доттагIаллехь ваха / йаха кийча а,
царна эшначохь гIоьнна ван / йан
кийча волчу / йолчу йахь йолчу а,
маьршачу а нохчичун васт.

С. Дакаев. «Куйно хотту».
Нохчийн дуйнегарехь холхазан
куйнан маьIна. Ламасташ довзар.

А. Шайхиев. «ЧагIо» (баллада).
Баллада лиро-эпически жанр санна

Балладин оздангаллин пафос.
Тешаме доттагI – онда гIап. Дош
делли – кхочушде. Литературин
теори: балладин жанр.

А. Бисултанов. «Хъайбахахъ языйна
байташ»» (стихотворени).
Бехк-гуънахъ доцуш хIаллакбинчарна
гимн. Даймахка цIабоързучеран
ойланаш а, сатийсамаш а.

Амаев В-Хъ. «Генарчу денойн
туъйра» (дийцар).
Дайн ламасташна тешаме хилар. Ден
доттагIчо 14 шо кхаъчначу кIантана
шальта даларан маъIна а, цул тIахъа
цунна тIедужуш долу жопалла а.
Декхарна тешаме хилар.

С. Курумова. «Дохк» (кийсак).
Даймехкан Iаламна а, лаъмнийн
къинхъегамхошна илли.

Литературин теори.: *пейзаж
гайтаран исбаъхъаллин гIирсаиш*

Окуев Ш. «Сан хъоме Нохчийчобъ»
Даймахке безам. Патриотизман
синхаам.

Бексултанов М. «Генара а, гергара а
денош» (дийцар)/
Доъзалан а, йуъхъшен кхиоран тема.
Баккхийчеран а, кегийчеран а
доладар. Вежаршна йукъара
йукъаметтиг. Хъанала къинхъегам.
Литературин теори: *турпалхо-
дийцархо, Композици.*

Ахмадов М. «Кхаа вешех туъйра»
(дийцар).
Тешамах, декхарх лаъчна дийцар.
Сийлахъ Даймехкан тIеман фронтера
кхаа вешага хъоъжу йиша.

<p>Литературин теори: <i>психологизм</i> (дуьххарлера кхетамаш). Чохъара монолог. Дийцаран фольклоран мукъамаш.</p>	
<p>Кхечу къаьмнийн литература – 2 с.</p>	
<p>Пушкин А. С. «Аьнан Гуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг). / «</p> <p>Альфонс Доде «Таьххарлера урок» (дийцар).</p> <p>Хьехархо а, дешархо а. Беран чохъара дуьне.</p>	<p>Аматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан.</p> <p>Дашца болх бан а, историкин-культурин коментари хЮтто а.</p> <p>Чулацаман хаттаршна жоп дала.</p> <p>Говзаран тема, идей билгалйаккха.</p> <p>Сюжет, проблематика, тематика, меттан гайтаран гИрс билгалйоккхуш йеша а, анализ йан а.</p> <p>Йаздархочун биографин факташ йовзийтар.</p> <p>Текстан фрагменташ исбаьхъа йеша, цу хьокъехь, ролешца а, дагахь а, иракарахЮьттина текстах кхета а.</p> <p>Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта.</p> <p>Говзаран тема, проблематика, идейн-исбаьхъаллин чулацам билгалбаккха.</p> <p>Тайп-тайпана йухайийцаран кепаш карайерзо.</p> <p>Сочинени йазйаран кечам бар.</p> <p>Исбаьхъаллин говзаран анализ йан. Фольклоран а, нохчийн а, оьрсийн а, кхечу пачхьалкхан къаьмнийн а литературийн тематически гергара говзарш хИттор.</p> <p>Литературин говзаран цIеран маьIна билгалдаккхар.</p> <p>Аматан гайтаран материалца болх бан.</p> <p>Дийцаран план хЮтто.</p> <p>Говзаран турпалхойн амал гайта (портрет, лелар, амалан башхаллаш и.кх.дI. а).</p> <p>Йешначу говзарх лаьцна хетарг йазйар.</p> <p>Поэтически исбаьхъаллин тексташ дуьхь-дуьхьалхИтто, цу хьокъехь, кхечу искусствон говзаршца цхьаьна а.</p> <p>Стихотворени дагахь Iамо.</p> <p>Стихотворенин йуьхьанцара анализан йозанан белхаш кхочушбан. Дошамашца болх бан хаа, ширделлачу дешнийн а, аларийн а маьIна билгалдаккха.</p> <p>Авторан персонажашца йолу йукъаметтиг гучайоккху дакъойн анализ йан.</p>

	<p>Дийцаран шовкъе дIахIоттам кхуллу исбаьхьаллин гIирсаш билгалбаха.</p> <p>Говзаран турпалхошца йолу шен йукъаметтиг аргументаш йалош йийцар.</p> <p>Говзариин коьрта турпалхой амал къастор.</p> <p>Говзаршкахь пейзажан сурт хIотторан маъIна билгалдаккхар.</p> <p>Пейзажан суьртиин адаман синан хьолаца а, дог-ойланца йолу йукъаметтиг билгалйаккха.</p> <p>Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу исбаьхьа гайтаран коьрта гIирсаш каро, исбаьхьа функцеш билгалйаха.</p>
<i>Резервера часы - 12</i>	

8 класс (68 с.)

Тема а, чулацам а	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
<i>Халкъан барта кхолларалла – 4 с.</i>	
<p>Таймин Биболатан илли.</p> <p>«Эвтархойн Ахьмадах илли»</p> <p>Халкъан турпалаллин иллеш кхолладаларан истори.</p> <p>Гарабевлачу илиларархоша аларехь иллешка ладогIар.</p> <p>Турпалаллин иллешкахь къоман коьрта хиламаш гайтар, оздангалла чагIйар, коьрта персонажийн турпала белхаш хастор, къоман мостагIашца болу къийсам, халкъашна йукъара доттагIалла гайтар.</p> <p>Иллин чулацам, композици, исбаьхьаллин башхаллаш. Оьрсийн былийн ритмикин-мукъамийн башхалла нохчийн эпосца йустар.</p> <p>Адамийн дахарехь илино дIалоцу меттиг.</p>	<p>Аматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан.</p> <p>Говзар исбаьхьа йеша, цу хьокъехь, ролешца а.</p> <p>Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта.</p> <p>Барта йа йозанца хаттаршна жоп дала (цитированех пайдаоьцуш). Коллективан диалогех дакъалаца.</p> <p>Лексически а, историко-культурин а комментарий хIитто.</p> <p>Сюжетан, тематикин, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацаман анализ йан, композицин башхаллаш билгалйаха</p> <p>Коьрта турпалхойн амал гайта а, дуьхь-дуьхьалхIитто а, уш кхолларан исбаьхьаллин гIирсаш гучабаха.</p>
<i>Нохчийн йаздархойн говзарш – 52с.</i>	
<p>Бадурев С. «Олдум» (дийцар).</p> <p>Коьртачу турпалхочух къахетаран тема. Турпалхочун чохьара</p>	Йаздархочун а биографин факташ йовзийтар.

<p>сингаттам. Декачу олхазарх лаьцна дийцаран философин текстак I ело. Дийцаран идейн чулацам белларехь цуьнан маъIна.</p> <p>Мамакаев М. «Лаьмнийн дийцар»; «Пондар» (стихотворени). Лирически турпалхочун синхаамаш гайтар.</p> <p>Сулаев М. «Цавевза доттагI»; «Органан йистехь» (стихотворени). Нохчийн къоман I адаташ: некъан а, шовданан а тIаламе йукъаметтиг а, доладар а. Са ца лобху гIуллакхаш. Оьздангаллин декхар. Литературин теори: <i>Композицин шатайпаналла, лирикин тематически а, жанрийн а шорталла. Пеизажан а, философин а лирика.</i></p> <p>Сулейманов А. «Дог дохден цIе» (стихотворени); «Дахаран генаш»/ (поэма). Кхерчан йовхо, хьошалла. Поэмин лирически турпалхочун Даймахках, ламастех, сийх, доьналлех йолу ойланаш. Лирически турпалхочун догдикалла, адаман I еса ойланаш цIанйан лаам хилар</p> <p>Хамидов I. «ДIа – коч, схьа – коч» / (дийцар). Нохчийн литературехь юмор. Адаман синсакхталлаш Юрадахаран говзалла. Литературин теори: <i>юмор, сатира.</i> Арсанукаев Ш. «Тимуран тур», (драма). Йуккъерчу бIешарийн ламанхойн дахаран Iер-дахаран башхаллаш гайтар. Къоман маршо мехала йу массо хIуманел. Къоман маршонехьа къийсам латточу турпалхойн васташ.</p>	<p>Iаматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан.</p> <p>Говзар исбаьхьа йеша, цу хьокъехь, ролешца а. Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта.</p> <p>Барта йа йозанца хаттаршна жоп дала (цитированех пайдаоьцуш). Коллективан диалогех дакъалаца.</p> <p>Лексически а, историко-культурин а коментареш хIитто.</p> <p>Сюжетан, тематикин, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацаман анализ йан, композицин башхаллаш билгалйаха.</p> <p>Кьорта турпалхойн амал гайта а, дуьхь-дуьхьалхIитто а, уьш кхолларан исбаьхьаллин гIирсаш гучабаха.</p> <p>Автора шен позици гайтаран кепан анализ йан. Проблемин хаттарна йозанан аргумент йалош йозанан жоп дала.</p> <p>Iаматан статья, справочни литературех, Интернетан рерсурсах пайдаоьцуш, говзар хIотторан истори а, йаздархойх лаьцна материал а цхьаьнайало.</p> <p>Коллективан дешаран проект кхочушйарехь дакъалаца</p> <p>Йаздархочун кхоллараллин амалца богу исбаьхьа гайтаран кьорта гIирсаш каро, исбаьхьа функцеш билгалйаха.</p> <p>Исбаьхьа говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха.</p> <p>Говзарийн оьздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематика гар кхето.</p> <p>Говзаршкахь исбаьхьаллин элемент къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а.</p> <p>Турпалхошца а, хиламашца а, йешархочуьнца а йолу авторан йукъаметтиг билгалйаккха.</p> <p>Кьортачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца.</p> <p>ХIиттийнчу хаттаршна барта йа йозанан шуьйра жоп дала, дешаран дискуссеш дIаихьа.</p> <p>Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин темина леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца.</p>
---	---

Кхечу махкарчу дӀалецархошца
къызачу къийсаман луьра суьрташ.
Теория литературы: драмин жанр.

Шайхиев I. «Дарцан буса»
(стихотворение).

ДоттагӀаллин, вовшийн гӀо даран,
зеран, тешаман тема. Фольклоран
тӀелаткъам.

Ясаев М. «Тянь-Шанан
лаьмнашкахь» («Хьоме йурт»
повестан йукъара кийсак).
Адамашна а, чӀир эцаран Ӏадатана а
йукъара ира дуьхь-дуьхьалкхетарш.
Даймахке а, хьомечу йуьрте а
сатийсар. Куьйгебахийтаран мах.
Литературин теори: *повестан жанр.*

Яшуркаев С. «МаьркӀаж-бодан тӀехь
кӀайн хьобкх» / (дацдина).
Спецпереселенцийн луьра а,
сингаттаме а денош. Къоначу йоьӀан
аматехь Даймехкан васт гайтаран
маьӀна. Халачу хьелашкахь коьртачу
турпалхочун амал дӀахӀоттар.
Турпалхочун а, Даймехкан а
кхолламийн уьйр.

*Теория литературы: Метафора.
Символ. Композици.*

Абдулаев Л. «Маьлхан каш» (поэма).
Поэмехь ширачу заманан гайтар.
Кхечеран синош кӀелхьардохуш шен
са дӀадалар. Шайн йуьртахойн синош
уьнах лардархьама, шайн дайн кхерч
дӀатесначу уьнхошна гимн.

Бексултанов М. «Дика ду-кх хьо
волуш»; «Дари»/ (дийцарш).
Дешархойн дахар, церан
йукъаметтигаш, турпалхойн чохьбара
дуьне, обздангаллин кхетам.

Дешаран хаамийн хьаьрмехь оьшург лаха хаа,
энциклопедешца, дошамашца, справочникашца,
леринчу литературица болх бан, библиотекин
каталогех, библиографически гойтургех,
Интернет лахаран системех пайдаэца.

Бисултанов А. «ДегІаста»; «Халкъан илланчина» (стихотворени).

Даймохк хестор. Машар, доьналла,
майралла хастор. Халкъан илли,
халкъан иллиалархо, къонах –
халкъан дахарехъ церан маъІна.

Гацаев С. «Кавказ» (стихотворени).
Даймехкан безам гайтарехъ вастийн
шатайпаналла

«БІаьстенца къамел» (поэзи).

Пейзажан лирика. Іаламан а, адаман
уьйр.

Хасбулатов Я. «Дош» /; «Стаг хилла
ваьллахъ хьо ара».

Дешан ницкъах а, маъІнех а
оьздангаллин категорех санна.

Литературин теори: *метафора, васт.*

М. Ахмадов «Лаьтта тІехъ лаьмнаш а
хІиттош» (повесть).

Ахмадов Мусан говзарийн коьрта
проблемаш, теманаш, турпалхой.

Ахмадов Мусан кхолларалле хьажар:
дайн Іадаташна а, вайзаманан
лехамашна а йукъара Іоттабаккхам,
чолхечу дахаран галморзахаллаш,
адаман йукъара эхъ-бехк дІадалар,
Іадаташ ларцадар, къоман Іадаташка
лерам цахилар – къоман бохам бу,
йаздархочун кхайкхам: оьздангаллех
ца духуш, дахаран халонех
чекхдовлар.

«Лаьтта тІехъ лаьмнаш а хІиттош»

цІе йолчу повестан чулацам а,
исбаьхьаллин башхаллаш а.

Ахмадов Мусан прозин исбаьхьаллин
башхаллаш.

Литературин теори: повестан жанр,
символ.

<p>Сатуев Х. «Нашха» (повесть). XX бешаран йуххьехь Нохчийчуьра исторически хиламаш. Деникинцашца кыйсам латтош вовшийн гю дар а, турпалалла а.</p> <p>Литературин теори: повесть, символ.</p>	
<p><i>Кхечу къаьмнийн литература – 3 с.</i></p>	
<p>Ладо Авалиани. «Хъаькхна буц». Машар а, адамалла а, адамиин дахарехь церан мах а. Багратионан къонахалла, нохчийн тIемалоша лелийна сийлахь гIиллакх.</p>	<p>Йаздархочун а биографин факташ йовзийтар. Исбаьхьа говзар йеша. Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта. Барта йа йозанца хаттаршна жоп дала (цитированех пайдаоьцуш). Коллективан диалогех дакъалаца Лексически а, историко-культурин а коментареш хIитто. Сюжетан, тематикин, говзаран идейн-исбаьхьаллин чулацаман анализ йан, композицин башхаллаш билгалйаха. Кьорта турпалхойн амал гайта а, дуьхь-дуьхьалхIитто а, уьш кхолларан исбаьхьалллин гIирсаш гучабаха. Автора шен позици гайтаран кепан анализ йан. Проблемин хаттарна йозанан аргумент йалош йозанан жоп дала. Iаматан статья, справочни литературех, Интернетан ресурсех пайдаоьцуш, говзар хIотторан истори а, йаздархойх лаьцна материал а цхъаьнайало. Йаздархочун кхоллараллин амалца богу исбаьхьа гайтаран кьорта гIирсаш каро, исбаьхьа функцеш билгалйаха. Исбаьхьа говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха. Говзарийн оздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематика гар кхето. Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а. Кьортачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца. Iаматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан.</p>

	<p>Исбаъхъа говзаран жанрийн, тайпанийн специфика билгалйаккха.</p> <p>Говзаршкахъ исбаъхъаллин элемента къасто а, царна йукъара уьйр гучайаккха а тайп-тайпана жанрийн литературин говзарийн анализ йан.</p> <p>Хиттийнчу хаттаршна барта йа йозанан шуьйра жоп дала, дешаран дискуссеш дIайахъа.</p> <p>Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин тема леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца.</p> <p>Дешаран хаамийн хьаьрмехъ оьшург лаха хаа, энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан, библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца.</p>
<p><i>Резервера часы - 9</i></p>	

9класс (34 с.)

<p>Тема а, чулацам а</p>	<p>Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла</p>
<p><i>Халкъан барта кхолларалла – 4 с.</i></p>	
<p><i>Халкъан барта кхолларалла – 7 с</i></p> <p>Турпалаллин иллеш</p> <p>«Теркаца хьала-охъа вехаш хиллачу Эла Мусостан, Адин Сурхон илли»</p> <p>Шира дийцарш «Къьиза Iадат» «Шатойн Аьстамар», «Исмаилийн Дуда». Кицанаш а, хIетал-металш а. Назма / динан поэзин жанр (жанорови хьажар).</p> <p>Патриотизм, оьздангалла, сий, йахь, доьналла.</p> <p>Литературин теори: <i>нохчийн фольклоран жанраш – классификаци.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Iаматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан. • Говзар исбаъхъа йеша, цу хьокъехь, ролешца а. • Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта. Барта йа йозанца хаттаршна жоп дала (цитированех пайдаоьцуш). • Иллин жанран тема, идей, идейн-исбаъхъаллин чулацам, исбаъхъа а, композицин башхаллаш билгалйаха.

	<ul style="list-style-type: none"> • Иллин текст йухайийца (йоцца, ма-йарра, йукъ-йукъара). Коллективан диалогех дакъалаца. • Сюжетан, тематикин, идейн-исбаъхьаллин чулацаман анализ йан, композицин башхаллаш билгалйаха. • Турпалхойн амал билгалйаккха, церан васташ кхолларан гIирсаш гучабаха. • Дошамашца болх бан, ширачу дешнийн а, аларийн а маъІна билгалдаккха. • Коллективан дешаран проект кхочушйарехь дакъалаца.
--	---

Нохчийн йаздархойн говзарш – 53 ч.

<p>1. Дудаев, М. Сальмурзаев, А. Нажаев, Ш. Айсханов нохчийн литературин бухбиллархой - йаздархойн кхолларалла. Поэзига, прозига хъажар – 2 с.</p> <p>Айсханов Ш. «Мало-хало (дийцар). Къинхъегам малонна духъ-дуьхьалхIоттор. Хъанал къахъегар кхиор а, Iер-дахаран ойла йар.</p> <p><i>Литературин теори: беламе дийцаран жанр.</i></p> <p>С. Бадугев. «Бешто» (повесть). Йукъараллин Iер-дахар а, гIиллакхаш а. Ирча кхоллам. Повестан оьдангаллин аспект. Хъарам-хъанал ца къастош хъал-бахам гулдар Iорадаккхар.</p> <p><i>Литературин теори: повестан жанр.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • Йаздархочун а биографин факташ йовзийтар. • Iаматан декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан. • Говзар исбаъхъа йеша, цу хьокъехь, ролешца а. • Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта. • Барта йа йозанца хаттаршна жоп дала (цитированех пайдаоьцуш). Коллективан диалогех дакъалаца • Лексически а, историко-культурин а комментарий хIитто. • Сюжетан, тематикин, говзаран идейн-исбаъхьаллин чулацаман анализ йан, композицин башхаллаш билгалйаха
---	---

Сийлахь Даймехкан тIамех
лаьцна говзарш.

Мамакаев I. «Дерриге а тIамна»;
«Даймехкан тIом болчохь»
(стихотворенеш); «Турпалчу
танкистан доьзал» (очерк).

Мамакаев M. «И йоблхуш яц»;
«Киллочунна» (стихотворенеш).

Сулаев M. «ГIовтга; «Малх тоьлур
бу» (стихотворенеш);

Эдилов X. «Суьрте»; «Кавказан
аьрзу»; «Темало – хьуна»
(стихотворенеш).

Мамакаев I. «Кавказа латта»;
«ЙоIе»; «Даге»; «Сай кIанте»
(стихотворенеш); «Нохчийн
лаьмнашкахь» (поэма).

Поэтан кхоллараллехь Даймехкан а,
хьомечу Iаламан а васташ. Лирически
турпалхочун Даймакхе болу безам, цуьнан
дахаран Iалашо - иза халкье болу чIоIа
безам, цунна гIуллакх дар. Йукьараллин
дахарехь а, поэзин дIахIоттамехь поэтан
Iалашо,

«Нохчийн лаьмнашкахь» поэма йешар а,
иййцаре йар а. Персонажийн синцIеналла.
Кьоман ламасташ лелор а, коьртачу
персонажийн бохаме кхоллам. ДогцIеначу
безамна а, халкьан чIирьэцаран кхизачу
Iадатана йукьара контраст. «Кегийчу нехан
декъазчу безаман трагизм муьлхарниг йу»
бохучу хаттарна жоп лахар. Поэмехь
лирически а, трагически а дерг. Стихан а,
меттан а башхаллаш.

Литературин теори: лирически а,
эпически а поэма.

- Коьрта турпалхойн амал гайта а, дуьхь-
дуьхьалхIитто а, уьш кхолларан
исбаьхьаллин гIирсаш гучабаха.
- Автора шен позици гайтаран кепан анализ
йан. Проблемин хаттарна йозанан
аргумент йалош йозанан жоп дала.
- Iаматан статьяx, справочни литературех,
Интернетан ресурсех пайдаоьцуш,
говзар хIотторан истори а, йаздархойх
лаьцна материал а цхьаьнайало.
- Коллективан дешаран проект
кхочушйарехь дакъалаца
- Йаздархочун кхоллараллин амалца богIу
исбаьхьа гайтаран коьрта гIирсаш каро,
исбаьхьа функцеш билгалйаха.
- Исбаьхьа говзаран жанрийн, тайпанийн
специфика билгалйаккха.
- Говзариин оьздангаллин-философин а,
йукьараллин-исторически а, эстетически
а проблематика гар кхето.
- Говзаршкахь исбаьхьаллин элемента
къасто а, царна йукьара уьйр гучайаккха
а.
- Турпалхошца а, хиламашца а,
йешархочуьнца а йолу авторан
йукьаметтиг билгалйаккха.
- Коьртачу теоретикин-литературин
терминех а, кхетамех а пайдаэца.
- ХIиттийнчу хаттаршна барта йа йозанан
шуьйра жоп дала, дешаран дискуссеш
дIайахьа.
- Сочинени, эссе, хьалхе кхайкхийнчу
литературин йа публицистикин тема

Айдамиров А. «Кіант веллачу дийнахь» (дийцар).

Сингатгамехь Го-накъосталла дар. Іадаташ а, ламасташ а. Замано церан трансформаци йарехь бен теІаткъам.

Литературин теори: чохъара монолог, психологизм.

М. Сулаев. «Сай»; «Сох муха эр ду адам»; «ДоІа» (стихотворенеш), «Лаьмнаша ца дицдо» (романа йукъара дакъош).

19401960 шерашкахь, къоман дахаран уггаре халачу муьрашкахь адамиин кхолламаш. Дена а, йобІаршна а йукъара йукъаметтигаш. Къоман ламасташ лардар а, керлачу Іадаташца даха лаар а. Товсолтан кхолламан трагизм. Романан коьртачу персонажийн кхолламашкахь сингатгаме мукъамаш.

Литературин теори: романан жанр.

Хамидов І.-Хь. «Лийрбоцурш. / (стихашкахь драма).

Фашистийн мехкашдІалецархошна дуьхьал кьийсам латтош, Даймохк ларбан дІахІиттинчу советски салтийн турпалалла а, доьналла а. Тайп-тайпана къаьмнийн векалша йукъахь -советски салташна йукъахь долу доттагІалла. Драмин васташ кхолларан гІирсаш. Драмехь мостагІчун амат. Советски тІемалойн а, мостагІийн а васташ кхолларехь драматурган говзалла.

Литературин теори: драмин жанр.

леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца.

- Дешаран хаамийн хъаьрмехь оьшург лаха хаа, энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан, библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца.

Гацаев С. «Буйса хаза, буйса тийна»; «Биаьсте кхечи»; «Хий, йоI, делхьа, собарде» (стихотворенеш).

Пейзажан лирика. Адамах а, Иаламах а лаьцна поэтан ойланаш. Адаман са а, Иаламан дуьне а. Лирически турпалхочун синан хьалгойту Иаламан суьрташ. Хиламан хIора мIаргонан хазалла гайтарехь поэтан говзалла.

Музаев Н. «Селима дуьйцу»/ (поэма).

Кьоман исторически а, эпически а нехан кхолламашкахь халкъан истори.

Курумова С. «Жарманан некъ» / (дийцар).

Дешарх а, хаарех а цайашарна, турпалхошна тIеитталун хала зераш.

Мусаев М. «Таймин Бийболат» (романан дакъош).

XIX бешарлера нохчийн турпалхочух Таймин Биболтах лаьцна романа йукъара дакъош. Халкъ лардаран дуьхьа машаре боьду некъаш лахар. Патриотизм. Диканан а, нийсонан а идеалашна тешам.

Р. Супаев. «Вайн нехан халкъан иллеш».

Йуьхьшен кхолларехь халкъан поэзин меттиг, чохьарчу дуьненна а, оздангаллин хьежамашна а бен тIеIаткъам.

Литературин теори: Литературехь фольклоран ламашташ.

«Буйса ю беттасе».

Буйсанан Иаламан хазалла. Пейзажан лирика.

Талхадов Х. «Шийла дарц цевзинчохь».

Майраллех, доьналлех, нийсо лахарх, дахаре болчу безамах лаяцна.

Литературин теори: эпитет, символ.

«Сан ненан маттахь ас язйо».

Ненан мотт хааран а, ларбаран а ладамалла, цуьнга болу безам.

Ш. Окуев «Лайн тIехь цIен зезагаш»./ (романна йукъара дакъош).

XX бIешаран йуьххьехь даймехкан а, дуьненан историн контекстехь нохчийн къоман историн хиламаш.

Литературин теори: исторически роман.

Гадаев М. «Даймехкан льямашка»; «ДоттагIашка»

Турпалалла. ДоттагIалла.

Эльсанов И. «КIайн коч» (дийцар).

Дуьххьарлера безам. Оьздангаллин мехаллаш. Пала а, йурт а.

М. Ахмадов «Дечиган тайнигаш» / «Деревянные куклы» (рассказ).

Психологизм. Турпалхочун чохъара дуьне. Сурдиллархо а, зама а. Дика а, вуо а.

Бексултанов М. «Сан вешин тIехьийза йоI» (дийцар).

Дуьххьарлера безам. Доьзалан уьйраш. Тешам, сий, декхар.

<p>Гайтукаева Б.«Зама», («Хъан цийнах яра-кха со, Нохчийчоь, хъан цийнах яра»).</p> <p>ТебогIучу бохамна сагатдар а, Даймохк ларбан лаар. Поэт а, зама а. Поэзехь шайхаллин тема.</p> <p>Айдамирова М. «Лаьмнийн хIайкал» (кийсак). А. Ахматукаевн статья (кийсак). «Машаран хIайкалш (романах лаьцна).</p> <p>Диканан зуламца болу кыйсам. Ценалла а, оздангалла а, сутараллица а, тешнабехкаца а кыйсам латторца Даймехкан болу безам.</p> <p><i>Теория литературы: приключенчески роман, миф, легенда, исбаьхьаллин литературехь фантастика.</i></p>	
<p>Кхечу къаьмнийн литература – 2 с.</p>	
<p>М.Ю. Лермонтов «Валерик» (поэма). ТIом а, машар а. ТIом цабезар.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Говзар исбаьхьа йеша. • Йешначух шен йешаран йукъаметтиг гайта. • Барта йа йозанца хаттаршна жоп дала (цитированех пайдаоьцуш). Коллективан диалогех дакъалаца • Лексически а, историко-культурин а комментарий хIитто. • Авторо шен позици гайтаран кепан анализ йан. Проблемин хаттарна йозанан аргумент йалош йозанан жоп дала. • Таматан статья, справочни литературехь, Интернетан ресурсех пайдаоьцуш, говзар хIотторан истори а, йаздархойх лаьцна материал а цхьаьнайало.

	<ul style="list-style-type: none"> • Йаздархочун кхоллараллин амалца боҒу исбаъхъа гайтаран коьрта Ғирсаш каро, исбаъхъа функцеш билгалйаха. • Говзарийн оздангаллин-философин а, йукъараллин-исторически а, эстетически а проблематика гар кхето. • Коьртачу теоретикин-литературин терминех а, кхетамех а пайдаэца. • Јамаган декъана лерина теоретикин статьян историкин-культурин информаци йеша, кхета, йийцаре йан. • ХІиттийнчу хаттаршна барта йа йозанан шуьйра жоп дала, дешаран дискуссеш дІайахъа. • Сочинени, эссе, хъалхе кхайкхийнчу литературин йа публицистикин темина леринчу проектана материал лаха, карийна информацех пайдаэца. • Дешаран хаамийн хъаьрмехъ оьшург лаха хаа, энциклопедешца, дошамашца, справочникашца, леринчу литературица болх бан, библиотекин каталогех, библиографически гойтургех, Интернет лахаран системех пайдаэца.
--	--

Резервера сахъташ - 9

ХІора дакъа Јамо къастийна сахъташ рекомендаци йаран хъокъехъ къастийна ду, чулацаме хъаьжжана, царна коррекци йан йиш йу, йуьхъанцарчу классийн дешархойн хъехаран кечаме хъаьжжана хъесап а дина.

Тематически аҒора план хІотторехъ белхан программа кечйеш хъесапе эца йеза ИКТ дидактически хъашташ кхочушден а, дешаран

законодательствоца йог'уш йолу хъехаран-методикин материал санна йолу электронни йукъардешаран ресурсаш (мультимедийни программаш а, задачниках а, электронни библиотекаш а, виртуальни лаборатореш а, ловзаран программаш а, цифрийн коллекцеш (дешаран ресурсийн) а,

ЙУХХЕДИЛЛАР

1 Йуххедиллар

ТЕМЕТИЧЕСКИ, КХОЛЛАРАЛЛИН, ЖАМИАН КОНТРОЛЬНИ БЕЛХАН А, ШЕРАН ДЕШАРАН ПРОЕКТИЙН А ГЕРГГАРА ТЕРАХЪ

Литературин йешар	5 класс	6 класс	7 класс	8 класс	9 класс
Сочинени	4	4	4	4	4
Проект	2	2	2	2	2
Контролни болх /Тестировани/	1	1	2	2	2
Шеран стандартизированнойни контролни болх	1	1	1	1	1
дерриг	9	9	9	9	9

2 Йуххедиллар

Дагахъ Иамийча, дика хин йолчу говзарийн исписок

5 класс

1. Кицанаш
2. М. Сулаев. «Ламанан хи»
3. А. Сулейманов. «Борз ю уг'уш»
4. Ш. Окуев «Сан хьоме Нохчийчохъ»
5. Х. Сатуев. «Лаьмнийн къоналла»
6. М. Бексултанов. «Цакхетта хестор» (цхьа кийсак)
7. Ш. Окуев «Лаьмнашкахъ суьйре»
8. А-Х. Хатуев. Нохчийн мотт
9. Дикаев М. «Блаьстенан аматаш»

6 класс

1. М. Дикаев «Сан бахам».
2. С. Дакаев «Тамех ловзар».
3. А. Айдамиров «Вина мохк»
4. Ш. Окуев. «Блаьсте»
5. Р. Ахматова. «Ма хала ду цунах кхета».
6. Ш. Арсанукаев. «Мохкбегор».
7. М. Сулаев «Кланте».
8. Х. Эдилов «Ненан безам».

7 класс

1. С. Дакаев. «Куйно хотту».
2. Ш. Окуев. «Сан хьоме Нохчийчохь».
3. А. С. Пушкин «Аьнан Гуьйре» (А. Сулеймановс гочийнарг).
4. М. Мамакаев «Даймехкан косташ»
5. А. Сулейманов. «Шуьнехь дош»
6. М. Дикаев. «Нохчо ву со».
7. М. Кибиев «Дош»
8. С. Гацаев. «Дарц»
9. А. Бисултанов. «Хьайбахахь язйина байташ»

8 класс

1. М. Сулаев «Цавевза доттагI»
2. С. Гацаев «Кавказ».
3. Я. Хасбулатов «Дош»
4. М. Мамакаев. «Пондар»
5. А. Сулейманов. «Дахаран генаш».
6. А. Бисултанов. «ДегIаста».

9 класс

1. Р. Супаев «Вайнехан халкъан иллеш»
2. Р. Супаев «Буьйса ю бетгасе».
3. Х. Талхадов. «Шийла дарц цевзинчохь».
4. Х. Талхадов «Сайн ненан маттахь ас язйо»
5. З. Гайтукаева «Зама»
6. С. Гацаев. «Буьйса хаза, буьйса тийна»; «Блаьсте кхечи»; «ХIай, йоI, делхьа, собарде» (луь-луьург).
7. М. Сулаев. «Сай»; Сох муха эр ду адам»; «ДоIа» (луь-луьург).

Хьехаран-методикин латтор

Хьехаран-методикин гIо-Іамат

Арсанукаев А. М. Эдилов С. Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан Іамат. – Сольжа-ГПала, 2019.

Ахмадов М.М., Алиева З.Л-А. Нохчийн литература. 8-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 5-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 6-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 7-чу классана учебник-хрестомати. – Сольжа-ГПала, - 2018.

Эдилов С.Э. Нохчийн литература. 9 классана коьртачу йукъардешаран ишколан хрестомати. – Сольжа-ГПала: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2019.

Іилманан литература

Арсанукаев А.М. Язык, литература, школа. – Грозный, 2010. – 315 с.

Гайтукаев К. В пламени слова. Критические статьи и исследования. – Грозный, 1989. – 223 с.

Далгат У.Б. Литература и фольклор. Теоретические аспекты. – М.: Наука, 1981. – 303 с.

Джамбеков О.А. Жанровые и поэтические особенности чеченских героико-исторических песен или. – Майкоп, 2008. – 230 с.

Джамбекова Т.Б. Фольклор как источник чеченской прозы XX в. – Майкоп, 2010. – 236 с.

Довлеткиреева Л.М. Современная чеченская военная проза: историко-культурный аспект, жанровый состав, поэтика. – Грозный, 2010. – 250 с.

Егорова Л.П. Актуальные проблемы литературного кавказоведения // Художественная литература и Кавказ. – Сочи, 2006. – 12-21 с.

Завриев М. В поисках художественного метода. Критические статьи. – Грозный, 1988. – 66 с.

Ібрагимов Л.М. Этноментальные основы чеченской прозы. – Грозный, 2012. – 167 с.

- Ильясов Л. Культура чеченского народа. – М., 2009. – 264 с.
- Инаркаева С.И. Эволюция жанров малой прозы в современной чеченской литературе. – Майкоп, 1999. – 218 с.
- Индербаяев Г.В. Роль художественного конфликта в становлении, развитии и современном состоянии чеченской драматургии. – Майкоп, 2009. – 217 с.
- Индербаяев Г.В. Проблема национального и общечеловеческого в чеченской литературе. – Грозный, 2003.
- Исмаилова М.В. Проблема традиций и жанровые разновидности в чеченском романе 80-90-х гг. XX в. – Майкоп, 2007. – 215 с.
- Туркаев Х.В. Жажда неутоленная. – М.: Молодая гвардия, 2007. – 312 с.
- Туркаев Х.В. О путях развития чеченской литературы. – Грозный: Чеч.-Инг. Книжное изд-во, 1973. – 162 с.
- Туркаев Х.В. Путь к художественной правде (Становление реализма в чеченской и ингушской литературах). – Грозный, 1987. – 240 с.
- Юсупова Х.В. Жанр повести в чеченской и ингушской литературах: становлении и развитие (20-30-е гг.). – М., 2000. – 215 с.

Методикин литература

- Айдамирова М.А. Музейная деятельность по приобщению подрастающего поколения к культурно-историческому наследию. Учебное пособие. – Грозный, 2018.
- Арсанукаев А.М. Школехъ исбаьхьаллин произведени таллар (Анализ художественного произведения в школе). – Грозный, 2018.
- Арсанукаев А. Нохчийн литература хьехаран методика (Методика преподавания чеченской литературы). – Грозный, 1987. – 188 с.
- Джамбеков О.А. Устное народное творчество. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2018.
- Джамбеков О.А. Устное народное творчество чеченского народа. Учебное пособие для учащихся школ и студентов. – Грозный, 2017.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 5 класса. - АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 класса. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий», 2018.
- Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 7 класса – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018.
- Эдилов С.Э. Сочинени йазъян Iамор. Методическое пособие для учителей. – Грозный: АО «ИПК «Грозненский рабочий» - 2018. - 159 стр.

Литература народов Северного Кавказа: Учеб. пособие / Под ред. Г.М. Гогеберидзе. – Ставрополь, 2004. – 292 с.

Эдилов С.Э. Методическое руководство к учебнику-хрестоматии по чеченской литературе для 6 кл. – Грозный, 2016.

Мунаев И.Б. Поэтика чечено-ингушских героико-исторических песен или. (Проблема формирования жанра и его системные связи). – М., 1981. – 215 с.

Мусукаева А.Х. Северокавказский роман: художественная и этнокультурная типология. – Нальчик, 1993. – 192 с.

Яндарбиев Х.Ш. Учебное пособие для учителей, студентов и преподавателей «Кавказ и русская литература». – Грозный, 2017.

Дошамаш, справочникаш

Арсанукаев А.М. Нохчийн яздархой. Библиографин довзийтар (Чеченские писатели. Биографические и библиографические сведения). В 2-х т. – Грозный, 2012.

Арсанукаев А.М. Нохчийн литературин лилманан терминийн луглат (Словарь литературоведческих терминов). – Грозный, 2010.

Вагапов А.Д. Школьный орфографический словарь чеченского языка. – Грозный, 2020.

Ибрагимов Л. Толковый словарь чеченских фразеологизмов. – Грозный, 2005. – 128 с.

Ибрагимов Л. Словарь символов чеченской культуры. / Вестник Академии наук чеченской Республики. – Грозный, 2010. №1. С. 161-167.

Кусаев А. Чеченские писатели. – Грозный, 2005. – 408 с.

Хаамийн-ресурсийн латтор

www.desharkho.ru – Чеченская электронная школа.

ps95.ru/dikdosham/ - Чеченско-русский, русско-чеченский онлайн-словарь.

www.urok95.ru.

4 Йуххедиллар

Урокашна арахарчу мероприятийн рекомендаци йина ларам «Ненан (нохчийн) маттахь литературин йешаран» предметан чулацаман хьесап а деш, урокашна арахарчу Гулакхаллина лерина сахьташ билгалдоху дешаран вовшахтохараллица. Карарчу программо тидаме оьцу дешархойн урокашна арахьара Гуллакхалла. «Ненан меттан (нохчийн) литературин»

предметан чулацамца доьзна урокашна араьара гIуллакхалла кхочушдан лерина йу Нохчийн Республикин йуьхьанцарчу классийн дешархойн амале хьаьжжана а, кьоман а, этнокультурин а башхаллашка хьаьжжана. Урокашна араьарчу гIуллакхалла хьажийна ду дешархойн культурин-кхоллараллин гIуллакхалла, церан синьобздангалла кхио а, обздангаллин нийса харжам бан похIма кхио.

Класс	Мероприятин формат	Тема	Дешархойн гIуллакхаллин коьртачу кепийн башхалла
5	Конкурс	Туйранийн уггаре тоьллачу йешархочун конкурс.	Говзаран исбаьхьа йешар. Текстан ладогIар. Туйранан иллюстраци. Педехкарш кхочушдар. Йийцаре йар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
5	Викторина	Нохчийн халкъан барта кхолларалла.	Викторинехь дакъалацар. Педехкарш кхочушдар. Хаттаршна жьопаш лахар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. ЖамIаш дийцаре дар.
5	Горга стол	Нохчийн поэтх лаьцна суна хIун хаьа?	Къамелехь дакъалацар. Хаттаршна жьопаш лахар. Темаца догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. Барта хаам. Йешарна кечам бар.
5	Проектийн гIуллакхалла (Дайшна-наношна а, берашна а дезаде)	Суна дукхайеза киншка.	Барта хаам. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проектийн болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Проект IечIагIйар.
6	Къамел	Зама а, литература а цхьаь ду.	Хааме ладогIар. Къамелехь дакъалацар. Стихаш йешар. Хаттаршна жьопаш далар. Темица догIу хаттарш кечдар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
6	Горга стол	Нохчийн мотт гутгар вайца бу.	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар. Стихаш йешар

6	Проектин болх	Исторера литератури чу бевлла турпалхой	Проектин болх кхочушбарехь материал гулий а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
6	Театральни гайтар	Драмин инсценировани (луй-луйург).	Спектаклехь дакъалацар. Спектале хьажар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Лилманан-талламан болх	Халкъан барта кхоллараллин а, нохчийн поэзин а кхоллараллашкахь Даймехкан васт.	Лалашонаш а, декхарш а билгалдахар. Материал гулийар. Материалан систематизаци. Болх йазбар. Дийцаре дар, хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Горга стол	Нана – уггаре йуххерниг а, хьоменаг а. Добзалан мехаллаш	Проблемийн хаттарш дийцаре дар. Хаттаршна жьопаш лахар. Стихаш йешар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Мини-проект	Литературехь а, дахарехь а нохчийн ламасташ.	Проектин болх кхочушбарехь материал гулий а, кечйар а. Йеллачу темина стихаш, дийцарш дахар. Проект тIечIагIйар.
7	Йешархойн конференци	Нохчийн литературехь беран чохьара дуйне гайтар	Къамелехь дакъалацар. Хаттарш кечдар. Йеллачу темина говзарш йешар. Йешарна кечвалар / кечйалар. Хетарш дуйцуш дагадовлар.
7	Кхоллараллин пхьалгIа	Стихашкахь суна дукха хIума дийцало.	Барта дийцар. Иллюстраци йар. Йеллачу темина стихаш йахар. Кхоллараллин белхашна анализ йар. Кхоллараллин белхийн гуларехь публикацеш кечйар
8	Къамел	Классически наследие чеченского народа.	Киншкашка хьажар. Киншкийн тайпанаш довзар. Киншкин башхаллаш йийцаре йар.
8	Горга стол	ХIинцалера нохчийн литература	Темица йогIу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар.

			Йеллачу темица догӀу цхьамогӀа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
8	Литературин журналаш «СтелаӀад». «Орга»	Нохчийн периодикин зорба (XX бешаран йуьхь).	Литературин материалаш кечйар. Хаттарш дийцаре дар. Иллюстраци йар. Журналан лобмар арахекар.
8	Проектин болх	Нохчийн театран истори.	Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жьопаш лахар. Проект тӀечӀагӀйар
8	Виртуальникхарстар	ДӀайеллало занавес истори.	Литературин-историн материал гулйар. Презентацига хьажар. Хаттарш хӀиттор. Барта йешар. Дийцаре дар, хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Диспут-къамел	Безамах лаьцна дийца..	Темица йогӀу киншкаш йешар. Къамелехь дакъалацар. Барта йешар. Проблемийн хаттар хӀоттор. Йеллачу темин цхьамогӀа хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Киншкин агӀонашкахула кхарстар.	Теман хенан литература.	Говзарш йешар. Хааме ладогӀар. Барта йешар. Чулацамца догӀу хаттаршна жьопаш далар. Къамелехь дакъалацар. ТӀедехкарш кхочушдар. Къамелехь дакъалацар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар
9	Литературин-музыкин композици	Йаххьашкахь литература.	Темица йогӀу материалаш йовзар. Докладаш кечйар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар.
9	Проектин болх	Нохчийн литературехь керла дош (жанраш, стиль, хьажам, цхьаццаболчу авторийн кхолларалла)	Проектин болх кхочушбарехь материал гулйар а, кечйар а. Хаттаршна жьопаш лахар. Проект кхочушйар (альбом)
9	Горга стол	вайзаманан къоначу йаздархойн проза а, поэзи а.	Говзарш йешар. Къамелехь дакъалацар. Темица догӀу цхьамогӀа

		Г. Камала «Дуьххьарлера театр»).	хаттарш дийцаре дар. Хетарш дуьйцуш дагадовлар. .
--	--	--	---

5-чу классехьнохчийнмоттхьехараншеранрузмананхьесапаш 2022-2023 дешараншо.

№ рог1	Уроканчулацам	Сахьт	Ц1ера болх	Хан	
				хьесапца	билггал
	Халкъанбартакхолларалла –14 с.				
1	Книга-хьан доттаг1	1	Хат.жоп		
2	Халкъанбартакхолларалла	1	Чул.схьаб.		
3	Нохчийнхалкъантуьйра «Кхо ваша»	1	Чул.,суьрташ		
4	Нохчийнхалкъантуьйра «Кхо ваша» т1еч1аг1дар	1	Чул.схьаб		
5	Нохчийнхалкъантуьйра«Тамашийна олхазар»	1	Чул.схьаб.		
6	Нохчийнхалкъантуьйра«Кховаша а, саьрмик»	1	Чул,суьрташ		
7	Нохчийнхалкъантуьйра«Дьоьшушхиллак1ант»	1	Чул.схьаб,суьрташ		
8	Нохчийнхалкъантуьйра «Дьоьшушхиллак1ант» т1еч1аг1дар	1	Деша,чул.схьаб.		
9	Нохчийнхалкъантуьйра«Барзо1ахарцамохккьовсар»	1	Чул.рол.дешакечде		
10	Нохчийнхалкъантуьйра «Кховаша а, саьрмак а»	1	Чул.схьаб.,суьрташ		
11	Сочиненина кечам бар: «Тешам»	1	Соч.кечамбе		
12	Сочинени: «Тешам»	1	Соч.чекх.		
13	Фольклоранкегийжанраш: кицанаш	1	Киц.,мини соч.		
14	Фольклоранкегийжанраш: х1етал-металш	1	Х1ет.мет.1амо		
	Нохчийнйаздархойнговзарш – 46 с.				
	Литературинтуьйранаш – 8 с.				

15	Саидов Б. дахарана, кхоллараллин а некъ. «Майраклант Сулима» туьйра	1	Доклад кечйе		
16	Саидов Б. «Майраклант Сулима». Туьйранехь олчудогдикалла а, Къинхетама, обздангалла а хастор	1	Чул. схьаб, суьрташ		
17	Саидов Б. «Майраклант Сулима». Туьйранан жам1 дар	1	Хат. жоп		
18	Мусаев М. «Ценмаьхьси». Хьекъалмекараллел а, сонталлел а лакхара хилар т1еч1аг1дар	1	Чул. схьаб, хат. жоп		
19	Гацаев С. «Чкъоьрдиг». Халкъанваста буха т1ехь кхоьллинатуйра	1	Чулацам, суьрташ		
20	Гацаев С. «Чкъоьрдиг» туьйра т1еч1аг1дар	1	Деша, схьадийца		
21	Исмаилов А. «Бирдолаг». Туьйранан философинмаь1на	1	Хат. жоп		
22	Исмаилов А. «Бирдолаг». Дикановуоэшор	1	Чулац., суьрташ		
	XX б1ешаран литература – 33 с.				
23	Бадуев С. «Зайнди».	1	Хат. жоп		
24	«Зайнди» дийцарехь болу обздангаллин кхетамаш, дийцарансюжет а, вастийн система а	1	1 ам. карл.		
25	Сочиненина кечам бар «Зайдинкхоллам»	1	Соч. кечамбе		
26	Сочинени: «Зайдинкхоллам»	1	Соч. чекх.		
27	Мамакаев М. «Баппа»	1	Къастошйеша		
28	Мамакаев М. «Баппа». Узархин х1аллакьхилар	1	Хат, жоп, суьрташ		
29	Лаха-Невре I. Мамакаевн музей чу виртуальни экскурсийар	1	Проектана кечам		
30	Проект: «Даймехканхазалла»	1	1 ам. карл.		
31	Мамакаев I. «Садаьржаш». Сахиларгайтаре хьйаздархочунговзалла	1	Къастошйеша		
32	1 амийнарг карладаккхар, т1еч1аг1дар. Тест	1	1 ам. карл.		
33	Сулаев М. «Ламанан хи»	1	Къастошйеша		

34	Гайсултанов I. «Кегийийсарш» .Теманшерийнтрагеди	1	Чул.схьаб,хат.жоп		
35	Гайсултанов I. «Кегийийсарш». Нохчийнкъоман исторически дIадахнарг.	1	Чул.схьаб.		
36	Олхазаран-КIотара Сулейманов Ахьмадан музей чу виртуальни экскурсийар	1	Хат.жоп		
37	Сулейманов Ахьмадан «Борз йу угIуш» стихотворени	1	Къастошйеша		
38	МуталибовЗайндин «ДоттагIалла» стихотворени	1	Дагахь Iамо		
39	Сочинени «ДоттагIалла»	1	Соч.кечамбе		
40	Сочинени «ДоттагIалла»	1	Соч.чекх.		
41	Саракаев X. «Баьпкан чкъуьйриг». Ялтин тIалам бан безаран ойла тIечIагIйар.	1	Чул.схьаб		
42	Ахматова Раисин «Лийрбоцурш» стихотворени	1	Къаст.,хат.жоп		
43	Окуев Ш. «Лаьмнашкахь суьйре». «Лаьттан дай» цIе йолчу гулар йукь. Даймахке а, Iаламе а безамкхиор	1	Цхьакийсак Iамо		
44	Ахмадов I. «Къонахалла». Кхиазхочун амал дIахIоттар, ша шена тIехь толам	1	План хIоттае,чул.		
45	Арсанукаев Ш. «Баьпкан юьхк».Вовшашца къинхетаме хиларе кхайкхам,Iаламо лучунна а, адаман къинхьегамна а тIалам бар	1	Хат .жоп.		
46	Кагерманов Д. «ДоттагIалла». Бераллехь дуйна кхетош-кхиор оьшуш хилар.	1	Дийцаркечде		
47	Окуев Шимин “Сан хьоме Нохчийчоб”	1	Дагахь Iамо		
48	Проект: “Нана”	1	Iам.карл.		
49	Сатуев Хь. «Лаьмнийн къоналла» . Iалам поэтан кхетамехь а, исбаьхьаллин гайтарехь а.	1	Къастошйеша		
50	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш». Беран синдуйне.	1	Чул,суьрташ		
51	Махмаев Ж. «Буьйсанан гIулчаш». Кхиазхочун кхиарехь драматически момент а, мах боцу зедалар а.	1	Хат.жоп		

52	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза». Диц ца лун шераш. Махкахдахаран сингаттаме суьрташ	1	Чулацамсхьаб,суьрташ		
53	Амаев В.-Хь. «Малх чубаре хьобжура иза». Беран чобхьарчу дуьненан гайтаран говзалла	1	Чул,хат.жоп		
54	Дикаев М. «Блаьстенан аматаш». Иаламанхазалла. Исбаьхьалла. Эстетика а, этика а	1	Къастошйеша		
55	Ахмадов М. «Ушурмаволчохь, хьошалгIахь». Турпалхочун синъобздангаллинамат	1	Чул.схьабийца		
56	Ахмадов М. «Ушурмаволчохь, хьошалгIахь».БерийобмарехулаисторинхиламашйухаметтахIоттор	1	Дийцардеша		
	XXI бIешаран литература – 7 с.				
57	Рашидов Ш. стихотворени «Нана-Нохчийчоь». ТIомдIабьллачултIаьхьаНохчийчоьметтахIоттор	1	Дагахь Iамо		
58	Сочинени на кечам бар: “Вайнехан доьзал”	1	Соч.кечам бар		
59	Сочинени” Вайнехан доьзал”	1	Соч.чекх		
60	Бексултанов М. «Цакхетта хестор».ИаламандуьнетIаламбешйукъаметтиглатторанхьашт	1	Хат.жоп		
61	Хатуев Iабдул-Хьамидан “Аьрзунан илии” стихотворени	1	Къастошйеша		
62	Хатуев I.-Хь. «Нохчийн мотт».Адаман дахарехь ненан меттан дешан, ненан меттан къамелан хазалла	1	Дагахь Iамо		
63	Мусаев С.М. «Хьайбананчам».Депортацехьнохчийндобзаланхалачудахархляьцнадийц	1	Дийцаркечде		
64	Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	Стих. Iамо		
65	Берийн журнал «СтелаIад»: журналан специфика, жанраш, рубрика, тексташца болх бар	1	Дийцар.схьад.		
	Кхечу къаьмнийн литература – 1 с.				

66	Лермонтов М. «Кавказ» (гочинарг Сулаев М.). Кавказан исбаъхъалла, хЮкху махке болу безам хастор, культуруш йукъара диалог.	1	Доклад кечйе, Тестана кечам бе		
67	1амийнарг карладакхар, т1еч1аг1дар. Тест	1	1ам.т1еч1аг1дар		
68	Жам1 даран урок	1			